

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН ТА ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ

До захисту допустити:

Завідувач кафедри

«___» _____ 20__ р.

Кваліфікаційна робота

за освітнім ступенем «Магістр» на тему:

«Реакція міжнародної спільноти на російську агресію на російсько-українську війну: політико – правовий вимір»

студента історичного факультету

спеціальності 291 «Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії»,

ОС «Магістр»

Чурікова Михайла Володимировича

Науковий керівник:

Грідіна Ірина Миколаївна, д.і.н., професор кафедри
міжнародних відносин та зовнішньої політики

Маріупольського державного університету

Рецензент:

Фесенко Микола Васильович, д.політ.н., провідний
науковий співробітник державної установи

«Інститут всесвітньої історії НАН України»

Кваліфікаційна робота захищена з оцінкою _____

Секретар ЕК _____

«___» _____ 20__ р.

Маріуполь – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО – МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ, СТУПІНЬ ВИВЧЕННЯ ТА ЕМПІРИЧНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ	8
1.1. Теоретико – методологічні засади та понятійно-категоріальний апарат дослідження.....	8
1.2. Ступінь вивченості проблеми та емпірична база дослідження	14
Висновки до розділу 1.....	24
РОЗДІЛ 2. МІЖНАРОДНЕ РЕАГУВАННЯ НА АГРЕСІЮ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ	26
2.1. Реагування міжнародних організацій	26
2.2. Реакція провідних держав світу на агресію РФ проти України	35
2.3. Міжнародні правові акти та нормативно – правові документи України, ухвалені у відповідь на російську агресію проти України.....	42
2.4. Звернення українських урядових та правових кіл до міжнародних організацій у зв'язку з актами агресії РФ проти України.....	47
Висновки до розділу 2.....	49
РОЗДІЛ 3. МІЖНАРОДНА ПІДТРИМКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РФ.....	52
3.1. Міжнародно – правова кваліфікація дій Російської Федерації на сході України як акту агресії.....	52
3.2. Міжнародна допомога Україні у відсічі агресії РФ	59
3.3. Міжнародні санкції проти РФ	67
Висновки до розділу 3.....	78
ВИСНОВКИ.....	81
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ.....	85

ВСТУП

Актуальність. Втрачання важелів впливу за контролем над світовими глобалізованими фінансовими та економічними ресурсами, регулюванням та придбанням нових високих технологій примушує Росію, яка зі своєю авторитарною та корумпованою політичною системою пасе задніх, діяти не всередині країни, намагаючись провести кардинальні реформи економічної та політичної системи, а вирішувати свої проблеми за допомогою реалполітики – грубою силою порушуючи систему колективної безпеки, усталені геополітичні стосунки, формули, моделі та механізми ефективного міжнародного співробітництва. Так, головні цілі політики РФ залишаються незмінними, незалежно від ступеня їх реалізації: стратегічний контроль на пострадянському просторі, мінімізація наслідків розширення НАТО та ЄС через створення внутрішньої буферної зони у Східній Європі, підрив існуючої системи безпеки НАТО в Європі для максимального власного політичного впливу.

Для досягнення своїх цілей Росія активно використовує увесь арсенал засобів гібридної війни: втручання у внутрішні справи інших держав, дипломатичний тиск, економічний шантаж, інформаційні та кібер війни, і, в решті решт, пряма воєнна агресія проти України: окупація Криму та окремих районів донецької та Луганської областей. Агресивна та ревізійська політика Кремля призвела до більш серйозної кризи із Заходом, ніж навіть в епоху холодної війни [175].

Міжнародну підтримку Україні у її протистоянні російській агресії на Сході України та гібридним атакам в усіх ключових сферах діяльності країни ключові європейські партнери та США демонструють вже сім років. З моменту захоплення й незаконної анексії Росією Криму та окупації окремих територій Донецької та Луганської областей Україна отримала дипломатичну підтримку, допомогу від міжнародних фінансових організацій, НАТО та

окремих союзників. Ці зусилля разом із запровадженням економічних санкцій ЄС, США та Канади суттєво допомогли Україні протистояти країні-агресору, підвищити обороноздатність і зупинити подальше просування ворога.

Разом з тим, тривалість агресії, свідоме ігнорування РФ міжнародних норм та вчинених проти неї санкцій, свідчить, з одного боку, про недосконалість механізмів впливу міжнародної спільноти на країну-агресора, а з іншого, демонструє різновекторність інтересів зацікавлених сторін у підходах до розв'язання російсько-української війни. До сих пір міжнародна спільнота фактично не виробила конкретних правових мір щодо покарання Російської Федерації за агресію проти України.

Отже, актуальність теми полягає у продовженні російсько-українського протистояння з гарячою складовою війни на Сході, окупації Криму та залученням до процесу його вирішення як державних так і недержавних акторів міжнародних відносин.

Об'єктом дослідження магістерської роботи є російська агресія проти України.

Предметом вивчення є реагування міжнародного співтовариства на агресивну політику Росії проти України у вигляді політичних та правових заходів.

Хронологічні межі охоплюють період з загарбання та окупації РФ Криму (березень 2014 р.) і по теперішній час.

Метою дослідження є з'ясування ступеня адекватності та ефективності правового та політичного реагування міжнародного співтовариства на агресію РФ проти України.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити низку **завдань**:

- визначити теоретико-методологічні засади дослідження, охарактеризувати ступінь вивченості проблеми та емпіричну базу дослідження;

- охарактеризувати форми та засоби реагування окремих міжнародних організацій, держав на агресію РФ проти України;

- розглянути міжнародні правові акти та нормативно-правові документи України, ухвалені у відповідь на агресію РФ проти України;

- виявити дії українських урядових кіл щодо агресії РФ проти України (на прикладі Постанови ВРУ № 571-ІХ «Про Звернення Верховної Ради України до парламентів іноземних держав та парламентських Асамблей міжнародних організацій стосовно засуджених триваючої збройної агресії Російської Федерації проти України, незаконної анексії Автономної Республіки Крим і міста Севастополя та окупації окремих районів Донецької та Луганської областей, політичних репресій проти громадян України та звільнення політичних в'язнів - громадян України »[1]);

- з'ясувати міжнародно-правові засади кваліфікації дій Росії щодо України;

- розглянути особливості міжнародної підтримки України в умовах збройної агресії.

Джерельна база. Складається із офіційних та неофіційних джерел. Офіційні джерела поділяються на: заяви державних та політичних діячів; нормативно – правові документи, конвенції, договори та ін.; матеріали статистики. До неофіційних належать матеріали ЗМІ. Сюди належать вітчизняні та зарубіжні матеріали.

Методологія дослідження. Дослідження опиралось на ряд теоретико-методологічних принципів, підходів та методів: принцип об'єктивності; системний підхід; метод порівняльного аналізу; метод статистичного аналізу; структурно-функціональний метод; метод узагальнення; метод формалізації; метод вивчення документів.

Наукова новизна обумовлена самою постановкою проблеми дослідження та незавершеністю російсько-української війни, а відтак і теперішніми спробами її розв'язання, враховуючи вже накопичений досвід

переговорного процесу, дипломатичної, матеріальної та військової допомоги Україні, санкційної політики держав та міжнародних організацій.

У дослідженні охарактеризована реакція держав, міжнародних міжурядових та неурядових організацій на агресивну політику Росії щодо України: загарбання та окупація Криму, військові дії на Сході України, окупація окремих районів Донецької та Луганської областей, створення на них квазідержавних утворень.

У дослідженні зроблена спроба систематизувати нормативно-правову базу, яка є підставою:

- засудження дій РФ як країни-агресора;
- надання матеріальної та військової допомоги Україні у відсічі агресії.

Практичне значення отриманих результатів. Матеріали магістерської роботи можуть бути використані для підготовки лекцій та семінарських занять з таких курсів, як «Зовнішні політики України», «Міжнародні відносини та зовнішня політика», «Міжнародне право», «Міжнародні конфлікти»; бути складовою частиною навчальних посібників. Матеріали та висновки магістерського дослідження можуть бути використані в межах науково-дослідної теми кафедри.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел, який включає 158 найменувань, з яких 13 - іноземні джерела.

У першому розділі «Теоретико-методологічні засади, ступінь вивчення та емпірична база дослідження» розглянуто: понятійно-категоріальний апарат; методологію дослідження; емпіричну базу роботи.

У другому розділі «Міжнародне реагування на агресію РФ проти України» було розглянуто: реагування міжнародних організацій; реакція провідних держав світу на агресію РФ проти України; міжнародні правові акти та нормативно – правові документи України, ухвалені у відповідь на російську агресію проти України; звернення українських урядових та

правових кіл до міжнародних організацій щодо агресії РФ проти України; міжнародно – правова кваліфікація дій РФ на сході України як акту агресії.

У третьому розділі «Міжнародна підтримка України в умовах збройної агресії РФ» було розглянуто особливості міжнародної допомоги Україні у відсічі агресії РФ та міжнародні санкції проти РФ.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО – МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ, СТУПІНЬ ВИВЧЕННЯ ТА ЕМПІРИЧНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1 Теоретико-методологічні засади та понятійно-категоріальний апарат дослідження

Концептуальними засадами дослідження є дві теоретичні складові: теорія асиметричної/гібридної війни та нормативістський підхід у вивченні міжнародно-правової кваліфікації дій Росії.

Велика кількість досліджень, сотні журнальних статей і десятки тисяч новосних репортажів називають війну, яку Росія розв'язала проти України «гібридною» [177]. Цей термін також офіційно прийнятий НАТО. Як справедливо зазначає угорський дослідник Андраш Рац, проривом у дискурсі, що стосується гібридної війни та гібридних загроз стало застосування відповідних термінів з боку НАТО [177]. У NATO Review від 1 липня 2014 року представники Альянсу публічно і відверто вказали на те, що новою формою ведення війни стала «гібридна війна». Невдовзі цей вираз підхопили провідні світові медіа, а під час саміту НАТО в Уельсі у вересні 2014 року було запропоновано вважати «гібридними» засобами «широке коло високоінтегрованих відкритих та прихованих мілітарних, парамілітарних та цивільних засобів» (п.13). А вже у 2016 році на саміті у Варшаві було вирішено поширити дію статті 5 Вашингтонського договору на атаки проти одного із союзників з використанням гібридних методів: «Альянс та його члени будуть готові протидіяти гібридній війні в рамках колективної оборони. Північноатлантична рада може прийняти рішення про приведення у дію статтю 5 Вашингтонського договору» (п.72). Тоді ж було затверджено і стратегію протидії гібридній війні [172].

Водночас, варто зазначити, що термін «гібридна війна» вже активно використовувався військовими США та НАТО з 2006 року – стосовно дій Хезболли в ході лівансько-ізраїльського конфлікту. А методи «гібридної війни» активно застосовувались в античні часи, середньовіччя та спецслужбами Радянського Союзу.

Російсько-українська війна, є однією з причин, складовою і фрагментом масштабного протистояння на осі Росія-Захід, що має тенденцію до подальшої ескалації. У максимально загальному вигляді глобальними цілями Росії є послаблення конкурентів і відновлення її статусу великої держави, яка, нехтуючи міжнародним правом, просуває свої інтереси з позиції сили, прагне до переформатування усталеного світового устрою за власним сценарієм [161, с. 3].

Серед першочергових питань, які становлять академічний та практичний інтерес і на які відповідають сучасні дослідники, політики та військові є питання про досвід України як полігону для випробувань гібридних тактик та питання проявів гібридної війни у Європі та Північній Америці. Секретар Ради національної безпеки та оборони України О. Литвиненко, зазначив, що гібридна війна належить до широких та вкрай розмитих понять. Чи не головною ознакою гібридних заходів є складність доведення причетності до них їхніх організаторів і проблематичність їх покарання за вчинені злочини, адже гібридні засоби – це не стільки пряме порушення правових норм, а й зловживання цими нормами, не стільки пряме застосування сили, але й шантаж, а іноді й блеф різного ступеню відвертості. Головним об'єктом російських стратегій стала не фізична реальність, а поле її інтерпретації і сенсів. Боротьба точиться не за території, а за мізки і душі людей, що їх населяють [172].

Радник Президента України, перший віце-президент Національної академії наук України В. Горбулін вирізняє гібридний тип війни з-поміж інших за наступними ознаками. На його думку, перш за все це високий ступінь невизначеності. Гібридна війна стирає грань між війною та миром,

війною та політикою. Розмитість є однією з ключових ознак такої війни. Незрозуміло, хто із ким воює. Виникають труднощі у визначенні сторін конфлікту, а агресор завжди намагається додатково посилити цю невизначеність, весь час змінюючи риторику щодо конфлікту: від «в Україні громадянська війна» до «в Україні Росія воює з Америкою». Але все це заради маскування ключової тези: Росія воює з Україною. Ця невизначеність призводить до ще одного наслідку – ускладнення спроб врегулювання конфлікту дипломатичними методами і це особливо добре видно на практиці Нормандського формату та Мінських угод [172].

Застосування гібридних засобів впливу може виступати як підготовчий етап – прелюдія до широкомасштабного застосування військової сили, супроводжувати таке застосування, або, у випадку досягнення політичних цілей, замінити війну в її традиційному розумінні. Як зазначила Г. Шелест: «Фактично гібридні дії можуть бути, як самостійною операцією, де військова сила є лише додатковим важелем для підсилення політичного впливу, так і слугувати в якості першого, підготовчого етапу перед повноцінним та повномасштабним застосуванням військової сили» [173, с.41].

Таким чином, боротьба з гібридними загрозами – це, завдання не тільки національного рівня. але міжнародне співробітництво, як на двосторонньому рівні, так і європейському та трансатлантичному, що дає додаткові інструменти, можливості та поштовх у боротьбі та попередженні гібридних загроз.

Базовими поняттями для дослідження виступають: «агресія», «збройний конфлікт», «міжнародні організації», «нормативно-правовий акт», «міжнародні санкції», «анексія», «окупація», «сепаратизм».

«Агресія» — поняття, чітко визначене міжнародним правом, що розглядається як протиправне, пряме чи опосередковане застосування збройної сили однією державою проти суверенітету, територіальної цілісності чи політичної незалежності іншої держави.

«Збройний конфлікт» це: збройне зіткнення між державами або між ворогуючими сторонами в межах території однієї держави, як правило, за підтримки ззовні; один з видів воєнного конфлікту; у край гостра форма вирішення протиріч між державами, що характеризується двостороннім застосуванням збройних сил.

У широкому значенні під збройним конфліктом розуміється будь-яке збройне зіткнення між ворогуючими сторонами із застосуванням військової сили. У більш вузькому значенні збройний конфлікт являє собою відкрите озброєне зіткнення, найчастіше на державному кордоні, пов'язане з порушенням кордону спеціальними або регулярними військовими підрозділами іншої держави.

«Міжнародні організації» — об'єднання міждержавного або недержавного характеру, створені на основі угод. Міжнародні організації поділяються на міжнародні міжурядові організації та міжнародні неурядові організації. Міжнародна міжурядова організація— об'єднання трьох або більше незалежних держав, їхніх урядів, інших міжурядових організацій, спрямоване на вирішення певних спільних питань чи організації проєктів. Уряди діють від імені своєї держави і представляють її інтереси, дотримуючись поваги її суверенітету. Міжнародні міжурядові організації є важливим суб'єктом в публічному міжнародному праві, починають діяти після підписання певного взаємного договору, ратифікованого державами-учасниками.

Міжнародні неурядові організації — це об'єднання національних організацій, союзів, груп і окремих осіб, що базуються на неурядових угодах. Отже, держава не несе відповідальності за діяльність своїх громадян або суспільних груп в таких організаціях.

«Нормативно – правовий акт» - офіційний письмовий документ, прийнятий уповноваженими на це суб'єктами нормотворчості у визначеній формі та за встановленою процедурою, спрямований на встановлення, зміну або скасування норми права. Іншими словами, нормативно-правовий акт —

це документ, прийнятий у визначеному порядку компетентним органом публічної влади, у якому містяться норми права.

«Міжнародні санкції» - це зовнішньополітичні міри, які застосовуються для збереження або відновлення миру, попередження конфліктів, зміцнення міжнародної безпеки, демократії, підтримки принципів правової держави і прав людини чи боротьби з тероризмом.

«Анексія» - насильницьке приєднання державою всієї або частини території іншої держави в односторонньому порядку.

«Окупація» - заняття збройними силами держави території, яка їй не належить, що не супроводжується набуттям суверенітету над нею і що здійснюється за відсутності на те волі держави, що володіє суверенітетом над цією територією, зазвичай тимчасове.

Дослідження опиралось на низку теоретико-методологічних принципів, підходів та методів:

Принцип об'єктивності. Спрямований на те, щоб об'єктивно з'ясувати ступінь правового та політичного реагування міжнародного співтовариства на агресію РФ проти України.

Системний підхід. Полягає у тому, що реакція міжнародної спільноти на російську агресію проти України у політико-правовому вимірі є явищем, яке входить до сучасної системи міжнародних відносин.

Метод порівняльного аналізу. Використався для з'ясування про те, як саме реагували на агресію РФ проти України окремі держави, організації; які санкції застосовувались їми проти РФ тощо.

На основі методу статистичного аналізу відбулось відстеження динаміки та розвитку особливостей міжнародної допомоги Україні у відсічі агресії РФ. Про це свідчить підрозділ 3.4. Міжнародна допомога Україні у відсічі агресії РФ.

Структурно-функціональний метод. Цей метод використався у процесі виконання окремих підрозділів плану дослідження.

Так, наприклад, можна привести підрозділ 2.1. Реагування міжнародних організацій. Даний метод був використаний для структурування цього явища. Реагування міжнародних організацій було представлено у вигляді певної структури, в якій реакція кожної держави і організації як кожного елемента структури виконувало в ній свою функцію.

Метод узагальнення. Так, у підрозділі 3.2. Міжнародні санкції проти РФ використовувалися загальні головні положення у реагуванні окремих країн та організацій.

Метод формалізації. У дослідженні відбувалось відображення знань про реальність у точних поняттях і твердженнях, що наголошують найважливіші ознаки явищ і процесів.

Метод вивчення документів. Він полягає у врахуванні та аналізі низки офіційних документів, серед яких можна назвати: повідомлення прес-служб дипломатичних та військових відомств, інформація про візити державних діячів, статутів міжнародних організацій, декларацій і заяв глав держав і урядів, повідомлень інформаційних агентств, концепцій і доктрин зовнішньої політики та безпеки держав світу, платформ політичних партій, громадських організацій, релігійних громадських рухів та відповідних матеріалів тощо.

Прикладом цьому є Постанова ВРУ № 571-IX «Про Звернення Верховної Ради України до парламентів іноземних держав та парламентських Асамблей міжнародних організацій стосовно засуджених триваючої збройної агресії Російської Федерації проти України, незаконної анексії Автономної Республіки Крим і міста Севастополя та окупації окремих районів Донецької та Луганської областей, політичних репресій проти громадян України та звільнення політичних в'язнів - громадян України» [1].

1.2 Ступінь вивченості проблеми та емпірична база дослідження

Дослідження проблеми реагування світового співтовариства на агресію Росії проти України має вже достатньо розгалужену теоретичну базу. Наявні дослідження умовно можна розподілити за проблемним принципом:

1) на загальні, присвячені гібридній війні, війні РФ проти України, які вже були згадані нами у параграфі 1.1.

Центр глобалістики «Стратегія ХХІ» реалізовував проект «Антарес» - вивчення невоєнних складових війн нового покоління, війн ХХІ століття, Проект започатковано у 2014 році оглядом «Гібридна війна в Східній Європі. У 2015 році була підготовлена доповідь та випущена брошура «Energy Component of New Generation Warfare», а 2016-го - «Гибрессия Путина. Невоенные аспекты войн нового поколения» [162].

Колективне експертно-аналітичне дослідження під керівництвом П. Гай-Ніжника «Агресія Російської Федерації проти України: етнонаціональний вимір та цивілізаційна конфронтація» аналізує передумови, хід та соціально-політичні наслідки агресії РФ проти України, наголошує на міждержавному та навіть цивілізаційному аспекті протистояння [176].

Угорський дослідник А. Рац в своїй роботі відповідає на два головних дослідницьких запитання: які основні риси та характеристики російської гібридної війни, та похідне від першого, чи є російська гібридна війна універсальною, яку можна розгорнути у будь-якій країні та регіоні [177]. Т. Чижик у статті «Країни Балтії – як реагувати на «нову війну» в контексті статті V?», зазначає, що гібридна війна представляє собою новий виклик для усієї Європи, адже російська агресія кидає прямий виклик засадничого принципу статті V Північноатлантичного договору, а НАТО та ЄС вимушені вишукувати нові можливості, будувати нову інфраструктуру укріплення східного кордону Альянсу задля успішного стримування потенційної агресії Росії [174].

У колективній монографії польських та українських авторів «Гібридна війна» Росії проти України після Революції Гідності» вперше в українській міжнародно-політичній літературі представлено позицію керівництва Польщі щодо російсько-української війни [159].

Уроками для Європи назвали збірник статей Artis Pabriks и Andis Kudors, адже він об'єднаний загальною темою усвідомлення європейцями та американцями, що відносини між Заходом і Росією вже не повернуться у той стан, що був до анексії Криму [178].

Гібридній війні Росії був присвячений спеціальний випуск «Національної безпеки і оборони», в якому також наголошувалось на виклики та загрози для Європи [166].

Наведені вище узагальнені праці об'єднує одна загальна характеристика – небезпека, яку представляє собою агресивна та ревізіоністська політика Росії для колективного Заходу. Разом з тим, виникає питання, чому порушення системи колективної безпеки та низки міжнародно-правових норм – анексія Криму, військове втручання на Сході України довгий час викликали «занепокоєння» та небажання визнавати РФ країною агресором.

Безпосередньо реакції міжнародної спільноти на російсько-українську війну присвячено не так багато спеціальних досліджень.

Збройний конфлікт в Україні у термінах геополітики розглядають В.П. Горбулін, О.С. Власюк, Е. М. Лібанова, О.М. Ляшенко [163].

Системній кризі міжнародної безпеки в умовах російської агресії присвячена аналітична доповідь експертів Інституту стратегічних досліджень України [164].

Політико-економічний вимір ролі ЄС у врегулюванні війни на сході України було присвячено студентський диспут, організований кафедрою економічної теорії Львівський національний університет імені Івана Франка [165].

У статті С. Толстова розглянуто позиції США і ЄС щодо врегулювання конфлікту на сході України та їх роль у різних переговорних форматах. Окреслено специфіку підходів основних зовнішніх гравців до "мінського процесу" та узгоджених у його межах планів врегулювання конфлікту [171].

Позиції окремих держав висвітлено в оглядових статтях Г. Пелих [167], О. Рабчевської [169].

Ролі та місцю ЄС у протидії російській агресії проти України присвячена публікація А. Блазія, в якій автор вважає, що така протидія може бути забезпечена в першу чергу збереженням та запровадженням нових санкцій ЄС проти РФ [160].

Основні рішення вітчизняних та міжнародних інституцій щодо незаконної окупації Кримського півострова російською Федерацією та питання запровадження санкцій проаналізовано у колективному посібнику за редакції Ю. Тищенка [168].

Опубліковане у 2019 р. дослідження нинішнього стану, перспектив, успіхів та прогалин багатостороннього міжнародного санкційного режиму проти Російської Федерації аналізує теорію такого міжнародного інструменту тиску як санкції та фокусується на статус-кво санкцій США та ЄС проти Росії. Окрема увага присвячена питанню прогалин у поточній санкційній системі та методів підвищення ефективності індивідуальних, дипломатичних та економічних санкцій. Дослідження було розроблено представниками декількох неурядових інституцій. У його підготовці та обговоренні брали участь експерти Міжнародного центру перспективних досліджень — Микола Капітоненко, Анастасія Галушка, Єгор Киян, Максим Степаненко; Українського інституту майбутнього — Ілія Куса, Ігар Тишкевіч, Віктор Андрусів; ініціативи «Санкції 2020» — Анна Талімончук; експерти Інституту світової політики та низки інших аналітичних центрів [170].

Разом з тим, відсутність комплексного та спеціального дослідження, присвяченого реакції міжнародної спільноти на російську агресію проти України представляє новизну магістерського дослідження.

Емпіричну базу дослідження складають різноманітні за походженням та змістом джерела, які умовно можна розподілити на офіційні та неофіційні.

Основу дослідження, зважаючи на його специфіку складають офіційні джерела, представлені міжнародно-правовими актами, заявами державних та політичних діячів.

Неофіційні джерела представлені в основному матеріалами засобів масової інформації, які містять різноманітний матеріал щодо подій російсько-української війни, зокрема - реакція міжнародної спільноти. Сюди належать вітчизняні та зарубіжні матеріали.

По кожному пункт навести приклади документів!

Приклад: Сто наверное замечания Ирині Николаевні

Міжнародно-правові акти представлені як підстава щодо висунення РФ звинувачення по пунктах у порушенні міжнародного права та проголошення санкцій.

ООН представила такі документи як : Резолюція ГА ООН 68/262 “Територіальна цілісність України” від 27 березня 2014 року [59]; Резолюція ГА ООН № 71/205 “Ситуація з правами людини в АР Крим та місті Севастополь (Україна)” від 19 грудня 2016 року [60]; Резолюція ГА ООН №72/190“Стан з правами людини в Автономній Республіці Крим та місті Севастополь (Україна)” від 19 грудня 2017 року [61]; Резолюція Генеральної Асамблеї ООН А/73/L.47 “Проблема мілітаризації Автономної Республіки Крим та м. Севастополь (Україна), а також частин Чорного і Азовського морів” від 17 грудня 2018 року [64]; Резолюція ГА ООН А/С.3/73/L.48 “Ситуація з правами людини в Автономній Республіці Крим та місті Севастополь, Україна” від 22 грудня 2018 року [65].

1 липня 2014 року Парламентська асамблея ОБСЄ схвалила резолюцію «Очевидне, грубе і не виправлене порушення Гельсінських принципів Російською Федерацією» [159].

9 липня 2015 року у «Гельсінкській декларації» Парламентська Асамблея ОБСЄ засудила «окупацію Російською Федерацією Кримського півострова» [160].

У липні 2015 року Парламентська Асамблея ОБСЄ ухвалила резолюцію «Продовження очевидних, грубих і не виправлених порушень російською Федерацією міжнародних норм і принципів ОБСЄ», в якій признала військову агресію Росії проти України [161].

10 квітня 2014 року Парламентська асамблея Ради Європи прийняла резолюцію про засудження дій Росії відносно приєднання Криму і його невизнання.

16 жовтня Конгрес місцевих і регіональних влад Ради Європи прийняв резолюцію, в якій засудив будь-яку форму військового вторгнення Росії на схід України, а також всі інші форми тиску Росії на її сусідів.

У червні 2015 року Парламентська Асамблея Ради Європи ухвалила резолюцію щодо осіб, зниклих безвісти в Криму, в якій визнала Росію агресором і окупантом.

17 квітня 2014 року Європарламент прийняв резолюцію про відповідальність Росії щодо захисту всіх цивільних осіб на окупованій території.

15 січня 2015 року Європарламент прийняв резолюцію, в якій була висловлена повна солідарність з Україною і її народом, підтверджена прихильність незалежності, суверенітету, європейському вибору України та ін.; засуджені акти тероризму і злочини, вчинені сепаратистами і іншими нерегулярними силами в Східній Україні. Було заявлено, що РФ веде агресивну і експансіоністську політику, що представляє загрозу для єдності і незалежності України і несе потенційну загрозу для самого Євросоюзу [25], [26].

23 квітня 2014 року Прес-секретар верховного представника Євросоюзу із зовнішньої політики заявив, що Києву слід утриматися від застосування сили на сході України [21].

25 квітня спікер Верховного комісара ЄС із закордонних справ Майкл Манн повідомив про те, що Євросоюз, визнаючи право України приймати легітимні заходи для захисту суверенітету України, також закликає владу утриматися від застосування насильства. Також він висловив упевненість в швидкому виконанні Україною своїх обов'язків в рамках Женевських домовленостей [22], [23].

31 серпня вищий політичний орган Європейського союзу - Європейська рада - засудила «зростаючі потоки бойовиків і зброї з території Російської Федерації на східну Україну, а також агресію з боку російських збройних сил на території України» і закликав Російську Федерацію «негайно вивести всі свої військові сили і кошти з України» [24].

22 серпня 2014 року офіційний представник НАТО в інтерв'ю The New York Times [27] заявив про те, що російська армія в останні кілька днів переправила через кордон з Україною артилерійські частини, укомплектовані розрахунками з власних військовослужбовців, і використовує їх, за її словами, для обстрілу підрозділів українських військових.

28 серпня представник штабу Об'єднаних сил НАТО в Європі заявив, що «понад тисячу російських військовослужбовців воюють в Україні» і це «дуже скромна оцінка» [29]. Постійний представник Росії при ЄС Володимир Чижов в ефірі ВВС сказав, що «НАТО досі не представила хоча б один доказ, так само як і США, Європейський союз або хто-небудь ще», він також висловив думку, що «вкидання дезінформації по каналах ЗМІ і безпосередньо з Києва» приурочується до важливих зустрічей на рівні ЄС [30].

12 листопада 2014 року Філіп Брідлав повідомив про те, що за попередні 2 дні НАТО зафіксувало прибуття на схід України кількох колон з військовою технікою та військовими з Росії [31]. За його даними, до цього на

території південного сходу України знаходилося 250-300 російських військових фахівців [31].

Міжнародний кримінальний суд розглядає ситуацію в Криму як міжнародний збройний конфлікт між Російською Федерацією і Україною. У Криму і Севастополі зберігається стан окупації [34].

Організація економічного співробітництва і розвитку призупинила процес приєднання Росії 13 березня 2014 року і почала зміцнювати зв'язки з Україною [35].

Міжнародний комітет Червоного Хреста обіцяв розширити гуманітарну допомогу на Україні, зокрема, на її сході. Одночасно він закликав про підтримку всіх сторін, залучених в ситуацію насильства [36].

Amnesty International заявила, що Росія бере участь в конфлікті на Україні, тим самим перетворюючи його в міждержавний, і несе частину відповідальності за вчинені військові злочини проти мирних жителів [37].

Об'єднана слідча група МН17 14 листопада 2019 опублікувала записи переговорів лідера самопроголошеної ДНР Александра Бородая і помічника Президента РФ Владислава Суркова [38].

4 грудня Палата представників США прийняла резолюцію 758 із засудженням агресивної політики Російської Федерації щодо сусідніх держав і з вимогою повернення Кримського півострова до складу України, а також виведення «російських військ і військового майна з території Грузії, Молдови та України та припинення політичної, військової та економічної підтримки сепаратистів» в цих державах [50].

25 липня 2018 року, через десять днів після зустрічі президентів Держдепартаментом оприлюднена Кримська декларація (англ. Crimea Declaration) — документ у формі заяви для преси державного секретаря Сполучених Штатів Америки Майкла Помпео, в якому підтверджується невизнання анексії півострова Росією та проголошується довгострокова політика щодо відмови визнання її претензій на територію, захоплену силою всупереч міжнародному праву [41].

У лютому 2019 року Держдепартамент США запустив пропагандистський сайт під назвою «Протидія агресії Росії на Україні» (Countering Russia's Aggression in Ukraine)[43].

9 квітня 2014 року посол США в Україні Джеффри Пайетт повідомив, що США засуджують дії протестуючих із захоплення приміщень в Луганську: «Ми засуджуємо терористичну тактику, яку застосовували в Луганську, під час захоплення будівлі СБУ» [44].

Канцлер Німеччини Ангела Меркель висловила занепокоєння ситуацією, що склалася в Криму. За словами радника Меркель, вона наголосила на необхідності «утриматися від кроків, які б ставили під питання єдність України», крім того Канцлер мала телефонну розмову з Президентом Росії Володимиром Путіним, котрий повідомив, що поважає територіальну цілісність України[51].

Глава МЗС Німеччини Франк-Вальтер Штайнмаєр повідомив про те, що Німеччина чекає від Москви «чітких сигналів дескалації». Міністр звернувся до РФ із закликом не скасовувати участь в переговорах, запланованих на 17 квітня і відкликати свої війська від кордонів із Україною.

Заступник офіційного представника уряду ФРН Георг Штрайтер повідомив 16 квітня, що Київ не може нескінченно миритися з захопленням відділень міліції та інших об'єктів госінфраструктури збройними особами. На його думку український уряд досі поводитися «дуже розумно і стримано».

Президент Литви Даля Грібаускайте 7 червня закликала вирішувати конфлікт мирним шляхом переговорів, так як «більшість не має права силою змушувати меншість робити те, що останнім не до душі»[52], а 22 червня порівняла політику Володимира Путіна зі Сталіним і Гітлером, заявивши, що він «використовує національне питання як привід для захоплення чужих територій».

20 листопада 2014 року президент Литви назвала Росію «терористичною державою» [53].

25 березня 2015 року голова Управління військової розвідки Франції генерал Крістоф Гомар, виступаючи на засіданні комісії з питань оборони в Національних зборах Франції, заявив, що за даними управління нічого не підтверджувало повідомлення НАТО про російських приготуваннях до вторгнення на Україну: «НАТО повідомило, що російські готувалися напасти на Україну, але, за нашими даними, цю гіпотезу ніщо не підтверджувало». «Росіяни не розміщували ні командних пунктів, ні підрозділів тилової підтримки, в тому числі польових госпіталів, які дозволили б зробити військове вторгнення», - пояснив генерал, відповідаючи на питання парламентської комісії [54], [55].

26 червня 2017 року президент Франції Еммануель Макрон під час спільного з президентом України Петром Порошенко брифінгу в Парижі заявив, що агресором на сході України виступає РФ і це є загальновідомим фактом: «Агресія виходить з Росії, тобто агресором є не Україна. Ми також визнаємо, що анексія Криму є незаконною, значить, ми всі знаємо, хто розв'язав війну і хто створив цю ситуацію, і в якій ситуації ми знаходимося»[56].

Президент Чехії Мілош Земан в січні 2015 року заявив, що на Україні йде громадянська війна, і зробив оцінку дій Порошенко і Яценюка, заявивши що перший може бути «людиною світу», а другий є «прем'єром війни». Також він зазначив, що в дію 1 січня марші на честь Степана Бандери свідчать про те, що з Україною «щось не так» [57].

Женевська заява - заява щодо заходів, спрямованих на врегулювання (деескалацію) ситуації на Україні, що була підписана 17 квітня 2014 року в Женеві представниками США, Росії, ЄС і України.

5 вересня 2014 р. у Мінську в рамках Тристоронньої контактної групи був підписаний протокол про припинення вогню.

11 лютого 2015 р. у Мінську відбулася зустріч лідерів Німеччини, Франції, України та РФ (формат «нормандської четвірки»), в рамках якої було підписано Другу Мінську угоду.

12 вересня 2015 р. був прийнятий сторонами нормандської четвірки на берлінському саміті «План Мореля» - документ, який передбачає проведення виборів на непідконтрольних Україні окремих районах Донецької та Луганської областей, а саме на територіях так званих «ДНР» і «ЛНР», які де-факто відбуваються поза контролем української сторони, - з метою врегулювання збройного конфлікту на Донбасі.

Закон України “Про внесення змін до деяких законів України щодо визначення дати початку тимчасової окупації” від 2015 р.; Закон України “Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях” 2018 р. [67] .

Постанови Верховної Ради України: “Про Звернення Верховної Ради України до Організації Об’єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї НАТО, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї ГУАМ, національних парламентів держав світу про визнання Російської Федерації державою-агресором” [1] 2015 р.; Постанова Верховної Ради України “Про Заяву Верховної Ради України “Про відсіч збройній агресії Російської Федерації та подолання її наслідків” [68] 2015 р.; Постанова ВР України “Про Заяву Верховної Ради України "Про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій “ДНР” та “ЛНР”, які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян” 2015 р. [69].

Друга група робіт складається з зарубіжних та вітчизняних матеріалів ЗМІ. Сюди можна винести такі матеріали.

У той же час Великобританія, Франція, Канада, Італія, Словаччина, Литва, Латвія, Польща, Норвегія, Нідерланди, Іспанія, Данія, Швейцарія,

Швеція, Албанія, Чехія, Австралія, Туреччина, Японія і Китай передали військове та медичне обладнання на суму 62,5 млн дол.[95].

Зокрема, 6 березня 2014 року НАТО призупинили проведення військових і цивільних зустрічей з Росією, а також відмовилася від планування спільних військових місій [96].

26 січня 2016 року Рада Європи визнала законною практику введення санкцій проти депутатів, які відвідують неконтрольовані території, в тому числі – Крим [107].

13 березня 2014 року Великобританія припинила військову співпрацю з Росією, в тому числі перестала постачати в Росію предмети військового призначення та скасувала заплановані спільні військові навчання [111][112].

До зарубіжних матеріалів ЗМІ входять такі матеріали. 19 березня 2014 року Німеччина призупинила виконання військового контракту з Росією вартістю 120 млн євро[116].

23 березня Нова Зеландія ввела санкції проти осіб, що вважаються відповідальними за приєднання Криму до Росії, які полягають в забороні на в'їзд на її територію [133].

Висновки до розділу 1.

Базовими поняттями для дослідження виступили: «агресія», «збройний конфлікт», «міжнародні організації», «нормативно-правовий акт», «міжнародні санкції», «анексія», «окупація», «сепаратизм».

Дослідження було здійснено за допомогою комплексу наукових принципів: об'єктивності; підходів: системного; методів: порівняльного аналізу, структурно-функціонального, статистичного аналізу, узагальнення, формалізації, методу вивчення документів.

Емпірична база. Емпіричну базу складають офіційні та неофіційні джерела. Офіційні поділяються на : заяви державних та політичних діячів; нормативно – правові документи, конвенції, договори та ін.; матеріали

статистики. До неофіційних належать матеріали ЗМІ. Сюди належать вітчизняні та зарубіжні матеріали.

РОЗДІЛ 2.

МІЖНАРОДНЕ РЕАГУВАННЯ НА АГРЕСІЮ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

2.1. Реагування міжнародних організацій

ООН. Реакція ООН за звинуваченням Росії в агресії полягала в усних висловлюваннях, письмених доповідях і прийнятті конкретних нормативно-правових актів. Росія звинувачується за порушення ключових принципів Організації Об'єднаних Націй, які включають заборону на використання сили щодо чужих територій, а також повагу суверенітету і територіальної цілісності всіх націй. Також Росія була звинувачена в порушенні прав людини. 6 березня 2017 року Міжнародний суд ООН почав розгляд позову України проти Росії у справі про «фінансування тероризму в Донбасі».

З 2014 по 2018 рр. відповідними представниками та органами ООН виражалися висловлювання про уникнення військових дій, осуду псевдовибори на підконтрольних бойовикам територіях 2 листопада 2014 року, про розпалювання Росією збройного конфлікту і підтримкою з її боку припливу іноземних бойовиків, зброї та боєприпасів. Також були висловлювання про становище прав людини, мілітаризацію регіону в окупованому Криму; сепаратизм; пропаганду.

Щодо подій на сході України скликалась низка засідань Ради Безпеки ООН: 12 листопада 2014 року (щодо загострення подій і активізації бойових дій на Донбасі та засудження псевдовиборів на підконтрольних бойовикам територіях 2 листопада 2014 року) [2]. Генасамблея також тричі висловлювалася про стан з правами людини в окупованому Криму (2016, 2017, 2018) та одного разу — про мілітаризацію регіону.

28 серпня 2014 року представник генерального секретаря ООН Стефан Дюжаррік, відповідаючи на питання про повідомлення про введення

російських військ на Україну, заявив, що не має можливості «точно підтвердити, хто знаходиться на якій стороні кордону» [3].

Моніторингова місія Управління Верховного комісара ООН з прав людини в своїх доповідях повідомляла про участь військовослужбовців з Росії в збройному конфлікті на сході України [4].

20 листопада 2016 року Міжнародний кримінальний суд в рамках попередніх висновків класифікував конфлікт на Донбасі як міжнародний, а також вказав на зв'язок ескалації військових дій в 2014 і 2015 з підтримкою військами, фінансами і зброєю з боку РФ [5].

6 березня 2017 року Міжнародний суд ООН почав розгляд позову України проти Росії у справі про «фінансування тероризму на Донбасі» [6].

З боку нормативно-правових актів стало прийняття 27 березня 2014 року Резолюції Генеральної Асамблеї ООН про підтримку територіальної цілісності України. Засідання було скликане для розгляду питання збройної окупації Росією Кримського півострова. Дана резолюція стала основою всіх подальших міжнародно-правових документів з цих питань. У резолюції підкреслюється, що референдум, проведений в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі 16 березня 2014 року не має законної сили. 19 грудня 2016 року ГА ООН прийняла резолюцію з прав людини в Криму, в преамбулі якої назвала Крим «тимчасово окупованою територією» і «підтвердила невизнання анексії» півострова.

ОБСЄ. З боку ОБСЄ були висловлювання про покликання Росії до закриття кордону з Україною; зупинити потік озброєння і постачання бойових кадрів.

28 серпня 2014 року голова місії ОБСЄ в Ростовській області Поль Пікар, коментуючи повідомлення українських ЗМІ про рух російської військової техніки на Україну, повідомив, що спостерігачі на російських прикордонних пунктах пропуску «Гуково» і «Донецьк» не бачили такого [7].

13 лютого 2015 року генеральний секретар ОБСЄ Ламберто Занньєр, виступаючи на конференції в Києві, заявив: «Якщо ви запитаете, чи бачив я

рух і розташування російських підрозділів на цій території (на Донбасі), то я скажу, що не бачив. Але якщо ви запитаете, чи бачив я учасників бойових дій і озброєння, яке надходить, по всій видимості, з Росії, я сказав би "так", я бачив ». Він також додав, що в роботі спостерігачів є ряд обмежень, зокрема складність їх пересування по території, де йдуть бойові дії [8].

26 вересня 2015 року важка вогнеметна система (ТОС) залпового вогню «Буратіно» була виявлена на полігоні повстанців в селі Круглик в Луганській області спостерігачами ОБСЄ під час реалізації «Комплексу заходів з виконання Мінських угод» [9]. 2 жовтня 2015 року агентство Рейтер повідомило, що Міноборони Росії не відповіло на їх письмовий запит, чи була ТОС «Буратіно» поставлена формуванням самопроголошених ДНР і ЛНР.

В агентстві також відзначили, посилаючись на дані Інформаційного центру Джейна і Стокгольмського інституту дослідження проблем світу, що «... такі системи виробляє тільки Росія, вони не були експортовані на Україну до початку конфлікту в Донбасі» [10].

У вересні 2016 року Занньєр знову заявив, що не може підтвердити присутність на Донбасі російських військ [11][12]. У листопаді 2016 року представник ОБСЄ Олександр Хуг заявив, що місія ОБСЄ не має переконливих доказів участі російських військ у бойових діях на сході України [13].

У жовтні 2018 року Олександр Хуг заявив, що співробітники місії ОБСЄ зафіксували дані, згідно з якими на території, не підконтрольною владі України, є різні види озброєнь, які мають російське походження. Також, за словами Хуга, місія говорила з полоненими, які утримуються військовослужбовцями Збройних сил України. Ці полонені «стверджують, що вони є представниками регулярних військ Росії і на ротаційній основі перебувають в Україні».

1 липня 2014 року Парламентська асамблея ОБСЄ схвалила резолюцію «Очевидне, грубе і не виправлене порушення Гельсінських принципів

Російською Федерацією». У ній говориться, що починаючи з лютого 2014 року РФ щодо України порушила всі 10 хельсинських принципів. Росія продовжує порушувати свої міжнародні зобов'язання. 2 липня 2014 року було підтримано проект резолюції, що засуджує дії Російської Федерації щодо України. Асамблея назвала відбувшися в Криму 16 березня 2014 року референдум «нелегітимним» і закликала всі держави-учасниці ОБСЄ відмовитися від визнання «насильницької анексії »Криму Російською Федерацією.

У прийнятій 9 липня 2015 року «Гельсінкської декларації» Парламентська Асамблея ОБСЄ засудила «окупацію Російською Федерацією Кримського півострова».

У липні 2015 року Парламентська Асамблея ОБСЄ ухвалила резолюцію «Продовження очевидних, грубих і не виправлених порушень російською Федерацією міжнародних норм і принципів ОБСЄ», в якій признала військову агресію Росії проти України.

Рада Європи. 2-3 квітня 2014 року кабмін Ради Європи вирішив, що референдум, проведений в Автономній Республіці Крим і Севастополі 16 березня 2014 року є незаконним.

Відбувалися заклики вивести війська РФ з України; утриматися від будь-якого подальшого військового втручання на Україні; забезпечити безпеку кордону і уникнути незаконного переміщення майна; вжити заходів щодо припинення напливу російських добровольців на схід України, в тому числі криміналізувати участь російських цивільних осіб (в тому числі добровольців) в збройних конфліктах за кордоном; звільнити заручників, військовополонених; привести у виконання дотримання Мінських домовленостей. Росія засуджувалася за підбурювання і ескалацію подій на сході України, постачання зброї для повстанців, ведення таємних військових дій на сході України, що є грубим порушенням міжнародного права, включаючи статут Ради Європи і Мінський протокол, в якому бере участь Росія.

10 квітня 2014 року Парламентська асамблея Ради Європи прийняла резолюцію про засудження дій Росії відносно приєднання Криму і його невизнання.

2 жовтня 2014 року було прийнято резолюцію, в якій заявлялося, що Росія забезпечує підтримку озброєним повстанцям на Сході України, включаючи пряме військове втручання в конфлікт. У ній асамблея закликала Росію припинити надання будь-якої військової підтримки повстанцям, відкликати свої війська зі Сходу України, а також від її кордонів, а також утриматися від будь-яких дій, які прямо або побічно будуть загострювати ситуацію на Сході України.

16 жовтня Конгрес місцевих і регіональних влад Ради Європи прийняв резолюцію, в якій засудив будь-яку форму військового вторгнення Росії на схід України, а також всі інші форми тиску Росії на її сусідів.

У червні 2015 року Парламентська Асамблея Ради Європи ухвалила резолюцію щодо осіб, зниклих безвісти в Криму, в якій визнала Росію агресором і окупантом.

Євросоюз. Євросоюз з 2014 року послідовно виступає за територіальну цілісність України, зокрема - проти анексії Криму Росією. З боку Євросоюзу виражалися засудження використання Росією своїх військ на території України; невизнання ЄС референдуму в Криму і приєднання Криму і Севастополя до РФ; засудження зростаючих потоків бойовиків і зброї від РФ на східну Україну. Відбувалися заклики вивести війська РФ з України. 17 березня 2014 року Євросоюз оприлюднив список громадян Росії і України, за якими ввів санкції через події в Криму [18].

9 квітня 2014 року Кетрін Ештон високо оцінила виваженість операцій, які проводить українська влада для забезпечення правопорядку на південному сході країни і закликала відмовитися від спроб дестабілізувати ситуацію в країні зсередини і ззовні [19]. 15 квітня 2014 року голова управління розвідки Військового штабу ЄС Георгій Алафузофф заявив, що не думає, що в подіях, що відбуваються беруть активну участь російські

військові. На його думку, повстання відбувається силами місцевих жителів, незадоволених ситуацією в країні. Свою думку Алафузофф обґрунтував, зокрема, тим, що в регіоні не спостерігається активних військових дій [20].

23 квітня 2014 року Прес-секретар верховного представника Євросоюзу із зовнішньої політики заявив, що Києву слід утриматися від застосування сили на сході України [21].

25 квітня спікер Верховного комісара ЄС із закордонних справ Майкл Манн повідомив про те, що Євросоюз, визнаючи право України приймати легітимні заходи для захисту суверенітету України, також закликає владу утриматися від застосування насильства. Також він висловив упевненість в швидкому виконанні Україною своїх обов'язків в рамках Женевських домовленостей [22], [23].

31 серпня вищий політичний орган Європейського союзу - Європейська рада - засудила «зростаючі потоки бойовиків і зброї з території Російської Федерації на східну Україну, а також агресію з боку російських збройних сил на території України» і закликав Російську Федерацію «негайно вивести всі свої військові сили і кошти з України» [24].

17 квітня 2014 року Європарламент прийняв резолюцію про відповідальність Росії щодо захисту всіх цивільних осіб на окупованій території.

15 січня 2015 року Європарламент прийняв резолюцію, в якій була висловлена повна солідарність з Україною і її народом, підтверджена прихильність незалежності, суверенітету, європейському вибору України та ін.; засуджені акти тероризму і злочини, вчинені сепаратистами і іншими нерегулярними силами в Східній Україні. Було заявлено, що РФ веде агресивну і експансіоністську політику, що представляє загрозу для єдності і незалежності України і несе потенційну загрозу для самого Євросоюзу [25], [26].

НАТО. НАТО оголошувало про невизнання включення Криму до складу РФ. Росія звинувачувалася в сепаратистських налаштуваннях на сході

України. Вона була визнана агресором і кваліфікувалася як держава, що вторглася на схід України. Було наголошено про хорошу спланованість і організованість військових дій Росії на території України. Дії Росії були охарактеризовані як гібридна війна, яка ведеться за допомогою дипломатії, пропаганди, військових методів і економіки. Росія продовжує ігнорувати мінські домовленості і не збирається виводити свої війська.

22 серпня 2014 року офіційний представник НАТО в інтерв'ю The New York Times[27] заявив про те, що російська армія в останні кілька днів переправила через кордон з Україною артилерійські частини, укомплектовані розрахунками з власних військовослужбовців, і використовує їх, за її словами, для обстрілу підрозділів українських військових. У той же день генсек НАТО Андерс Фог Расмуссен заявив, що має дані про переміщення через російсько-український кордон танків, бронетранспортерів, артилерії, що надходять безпосередньо повстанцям, а також що НАТО має тривожними відомостями про скупчення російських військ поблизу кордону з Україною. 23 серпня Ігор Конашенков повідомив, що заяви пана Расмуссена і його прес-секретаря «коментувати ... по суті не має сенсу» [28].

28 серпня представник штабу Об'єднаних сил НАТО в Європі заявив, що «понад тисячу російських військовослужбовців воюють в Україні» і це «дуже скромна оцінка» [29]. Постійний представник Росії при ЄС Володимир Чижов в ефірі ВВС сказав, що «НАТО досі не представила хоча б один доказ, так само як і США, Європейський союз або хто-небудь ще», він також висловив думку, що «вкидання дезінформації по каналах ЗМІ і безпосередньо з Києва »приурочується до важливих зустрічей на рівні ЄС [30].

12 листопада 2014 року Філіп Брідлав повідомив про те, що за попередні 2 дні НАТО зафіксувало прибуття на схід України кількох колон з військовою технікою та військовими з Росії [31]. За його даними, до цього на території південного сходу України знаходилося 250-300 російських військових фахівців [31].

19 квітня 2014 р. командувач військами НАТО в Європі генерал Філіп Брідлав зазначив, що поведінка озброєних людей дозволяє вказати на їх зв'язок з російською армією. За його оцінкою, то, що відбувається в Східній Україні є добре спланованою і організованою військовою операцією. 17 серпня він охарактеризував дії Росії як гібридну війну, яка ведеться за допомогою дипломатії, пропаганди, військових та економіки.

24 квітня 2014 року заступник генерального секретаря НАТО Олександр Вершбоу рекомендував Москві повернути війська в казарми і публічно засудити насильство з боку озброєних повстанців на сході України [32].

4 вересня 2014 року генеральний секретарь НАТО Андерс Фог Расмуссен висловив думку, що збройний конфлікт на сході України є частиною курсу президента Росії В. В. Путіна на породження і підтримання заморожених конфліктів в сусідніх з Росією країнах пострадянського простору як інструменту впливу Росії в цих державах [33].

3 5 березня 2014 року Альянс вирішив вжити невідкладних заходів щодо зупинення військової співпраці з Росією; припинити планування спільної місії з Росією - морський супровід американських кораблів з хімічною зброєю; зупинити проведення зустрічей з Росією на цивільному і військовому рівні та ін.

ОЧЕС. З боку ОЧЕС було заявлено про розгляд Криму як про невід'ємну територію України і про визнання територіальної цілісності України з повагою її визнаних світовою спільнотою кордонів.

Міжнародний кримінальний суд. Він розглядає ситуацію в Криму як міжнародний збройний конфлікт між Російською Федерацією і Україною. У Криму і Севастополі зберігається стан окупації [34].

ОЕСР. Організація економічного співробітництва і розвитку призупинила процес приєднання Росії 13 березня 2014 року і почала зміцнювати зв'язки з Україною [35].

Організація ісламського співробітництва. Виступає за свободу прав на громадянство, життя, релігію, культурну спадщину і власність, конструктивний діалог, мирні і добросусідські відносини. Висловлює занепокоєння з приводу безпеки і благополуччя мусульманської кримськотатарської громади.

NB8 (Nordic-Baltic Eight). Виступала з заявою про агресію Росії проти України як європейської країни. Також вона засуджувала неспровоковане порушення суверенітету і територіальної цілісності України з боку Російської Федерації і закликала Росію негайно вивести свої збройні сили в райони їх постійної дислокації згідно з відповідними угодами.

Вишеградська група. Група виступала із заявою про необхідність визнання і повагу Росією територіальної цілісності України. Також Росію закликали діяти в повній відповідності з українським та міжнародним правом, а також - з положеннями Будапештського меморандуму 1994 року.

Міжнародний комітет Червоного Хреста. Організація обіцяла розширити гуманітарну допомогу на Україні, зокрема, на її сході. Одночасно вона закликала про підтримку всіх сторін, залучених в ситуацію насильства[36]. Організація охарактеризувала протистояння як «неміжнародний збройний конфлікт» (або «внутрішній збройний конфлікт») і закликала всі сторони дотримуватися норм міжнародного гуманітарного права.

Amnesty International. Правозахисна організація заявила, що Росія бере участь в конфлікті на Україні, тим самим перетворюючи його в міждержавний, і несе частину відповідальності за вчинені військові злочини проти мирних жителів [37].

Об'єднана слідча група МН17. 14 листопада 2019 об'єднана слідча група опублікувала записи переговорів лідера самопроголошеної ДНР Александра Бородая і помічника Президента РФ Владислава Суркова [38]. Так в одному із записів переговорів Олександр Бородай заявив: «Я виконую накази і захищаю інтереси одного і єдиного держави - Російської Федерації».

«Слідчі МН17 кажуть, що телефонні дзвінки показують зв'язок українських повстанців з Росією».

За словами слідчих записи вказують як російські військові і цивільні чиновники контролювали життя на непідконтрольній Україні території. У червні 2020 року голландська прокуратура заявила, що після 6 років розслідувань вона знайшла незаперечні докази того, що Росія як держава брала участь у війні з Україною. Більш того, слідчі заявили, що всі ці докази були включені в матеріали справи, які стануть надбанням громадськості восени 2020 року [39].

БРІКС. Організація БРІКС займає нейтральну позицію по даному питанню. Бразилія, Китай, Індія і ПАР утрималися при голосуванні по Криму на Генеральній Асамблеї ООН. При цьому Китай також утримався і при голосуванні в Раді Безпеки ООН, проте виступив на підтримку територіальної цілісності України.

2.2. Реакція провідних держав світу на агресію РФ проти України

США. Заявили, що українська криза буде затягнута на довгі роки. Політика Росії була порівняна з нацизмом.

Майкл Макфол, екс-посол США в Росії та чинний радник Президента США Барака Обами: « Я не бачу виходу з цієї кризи на багато років вперед. Ми застрягнемо в цьому положенні на довгі роки. Путін зображує це як поле боротьби зі злом, з нацистами, з НАТО. З дияволом переговорів не ведуть. Думаю, риторика, яку він використовує, не дозволяє Росії і йому відступити». 3 вересня 2014 року Барак Обама порівняв російську агресію з нацизмом [40].

Президент США Барак Обама застеріг Росію від військового втручання на територію України, зазначивши, що «будь-яке порушення суверенітету України та територіальної цілісності буде глибокою дестабілізацією, що не є

в інтересах України, Росії чи Європи», та повідомивши про можливу відплату «за будь-яке військове втручання в Україні».

Директор ЦРУ Джон Бреннан 3 березня 2014 повідомив, що військова присутність Росії, включно з військовими, які проникли на територію Криму останніми днями, не перевищує дозволеної чисельності військовослужбовців Чорноморського флоту Російської Федерації на території України — 25 тисяч осіб, відповідно до Додатку № 2 Угоди між Україною і Російською Федерацією «Про параметри поділу Чорноморського флоту» від 28.05.97., тому спецслужбам важко дати обґрунтоване підтвердження порушення Росією договору, як це було попередньо заявлено представниками Адміністрації, тим більше маючи в Києві лише 2-3 працівників ЦРУ.

Посол США в Раді безпеки ООН Саманта Пауер заявила, що російська інтервенція в Криму не має юридичних підстав і повинна бути припинена. Вона зазначила, що американська сторона пропонує направити міжнародних спостерігачів від ООН та ОБСЄ в Україну, і пропонує Росії активно брати участь в обох структурах. Водночас посол Великої Британії в Раді безпеки ООН Марк Лайл Грант повідомив, що його країна засуджує будь-які акти агресії проти України.

У липні 2018 року перед зустріччю президенті США і Росії Дональда Трампа та Володимира Путіна в Гельсінкі, американський президент допускав висловлювання, які свідчили про можливість перегляду в майбутньому політики США щодо невизнання спроби анексії Криму.

25 липня 2018 року, через десять днів після зустрічі президентів Держдепартаментом оприлюднена Кримська декларація (англ. Crimea Declaration) — документ у формі заяви для преси державного секретаря Сполучених Штатів Америки Майкла Помпео, в якому підтверджується невизнання анексії півострова Росією та проголошується довгострокова політика щодо відмови визнання її претензій на територію, захоплену силою всупереч міжнародному праву [41].

Американські військові готові підтримати своїх союзників у Європі і надати підтримку Україні, цим самим США посилають чіткий сигнал Росії про те, що готові відповісти на загрозу — заявив 8 березня 2014 року глава Об'єднаного комітету начальників штабів США генерал Мартін Демпсі.

Увечері 8 березня Держсекретар США Джон Керрі по терміновому телефону заявив міністрові закордонних справ РФ Сергію Лаврову, що у разі продовження російської інвазії в Криму дипломатичні відносини між США і російською стороною будуть неможливі.

Виступаючи в Атлантичній раді в грудні 2017 року, держсекретар США Рекс Тіллерсон заявив, що США залишать в силі існуючий режим антиросійських санкцій «до тих пір, поки не припиниться російське вторгнення на Україну і поки її територіальна цілісність не буде відновлена» [42].

У лютому 2019 року Держдепартамент США запустив пропагандистський сайт під назвою «Протидія агресії Росії на Україні» (Countering Russia's Aggression in Ukraine)[43].

9 квітня 2014 року посол США в Україні Джеффри Пайетт повідомив, що США засуджують дії протестуючих із захоплення приміщень в Луганську: «Ми засуджуємо терористичну тактику, яку застосовували в Луганську, під час захоплення будівлі СБУ» [44].

12 квітня в ході телефонної розмови з главою МЗС Росії Сергієм Лавровим держсекретар США Джон Керрі звинуватив Росію в організації нападів на урядові установи на сході і висловив побоювання з приводу того, що атаки озброєних осіб на сході України були ретельно організовані і синхронізовані, як і попередні атаки на сході України і в Криму. Керрі дав зрозуміти своєму російському колезі, що, на його думку, «за організацією цих нападів стоїть Росія», а також заявив, що «бойовики були оснащені російським озброєнням і обмундируванням, яке носили російські війська, що вторглися до Криму» [45].

14 квітня Держдепартамент США опублікував заяву, озаглавлена як «Сиквел російської белетристики: ще 10 помилкових заяв про Україну», покликане викривати російську військову пропаганду. Попередні тези, що ілюструють заяви про ситуацію в Криму, зроблені Володимиром Путіним, відомство опублікувало 6 березня. На цей раз в список помилкових, на думку Держдепартаменту, заяв увійшли твердження про неучасть в цьому конфлікті російських агентів, винятковому участию в мітингах лише громадян України, широкої підтримки сепаратизму на сході України, можливу громадянську війну, невизнання донеччанами української влади, виведення російських військ від кордону з Україною, погрози етнічним росіянам і переслідуванні нацменшин, націоналістичному характеру нової влади, не використання РФ торгівлі та енергоресурсів в якості зброї проти України [46].

14 квітня прес-секретар Білого дому США Джей Карні підтвердив факт поїздки директора ЦРУ Джона Бреннана до Києва в минулі вихідні. 13 квітня російські ЗМІ, а потім і відсторонений президент України Віктор Янукович на прес-конференції в Ростові-на-Дону заявили, що рішення про силовий операції на сході України було прийнято новою українською владою після зустрічі з Бреннаном. У ЦРУ вважають, що не відповідають дійсності твердження про те, що директор управління Джон Бреннан вплинув на рішення української влади провести спецоперацію на сході країни [47].

24 квітня президент США Барак Обама заявив, що російська сторона не виконує свою частину досягнутих в Женеві домовленостей по Україні, бо вона не використовує свій вплив для того, щоб збройні активісти на сході країни припинили опір владі. При збереженні нинішньої позиції, на адресу Росії «будуть введені подальші санкції» [48].

27 квітня Обама звинуватив Росію в дестабілізуючих діях на південному сході України, також вказавши на те, що вона «не вдарила палець об палець, щоб допомогти вирішенню конфлікту». У зв'язку з цим введення чергового пакету санкцій безсумнівно, в цьому питанні США будуть діяти узгоджено з Євросоюзом [49].

28 травня Барак Обама заявив, що дії Росії на Україні нагадують події, коли радянські танки увійшли в Східну Європу під час Холодної війни. Однак здатність США формувати світову думку дозволило ізолювати Росію і «протистояти російській пропаганді, російським загонам на кордоні і озброєним повстанцям».

4 грудня Палата представників США прийняла резолюцію 758 із засудженням агресивної політики Російської Федерації щодо сусідніх держав і з вимогою повернення Кримського півострова до складу України, а також виведення «російських військ і військового майна з території Грузії, Молдови та України та припинення політичної, військової та економічної підтримки сепаратистів» в цих державах [50].

12 червня 2015 Палата представників США прийняла поправку про заборону тренування бійців «Азова» і передачі ПЗРК Україні.

Великобританія. Засудила Росію в агресії проти України. Була відзначена хороша спланованість військових операцій і хороша військова підготовка. Росія була звинувачена в збройному сепаратизмі на сході України, а саме у постачанні зброї та оснащення.

Постійний представник Великобританії при Радбезі ООН Лайалл Грант заявив, що збройні сепаратисти на сході України не є спонтанним місцевим повстанським рухом і не уявляють народ України. Він зазначив, що три основні фігури ДНР є громадянами Росії і прийшли з-за кордону, Росія постачає сепаратистів зброєю та обладнанням.

Німеччина. Країна взяла на себе роль глави серед країн Західної Європи в зусиллях по припиненню російської агресії. Результатом цієї ініціативи стало здійснення єдиної політики ЄС в частині дипломатичного та економічного тиску на Москву та подолання опору ряду країн ЄС, орієнтованих на Росію. Звинуватила Росію в ескалації конфлікту. Німеччина закликала відкликати свої війська від кордону з Україною.

Канцлер Німеччини Ангела Меркель висловила занепокоєння ситуацією, що склалася в Криму. За словами радника Меркель, вона

наголосила на необхідності «утриматися від кроків, які б ставили під питання єдність України», крім того Канцлер мала телефонну розмову з Президентом Росії Володимиром Путіним, котрий повідомив, що поважає територіальну цілісність України[51].

Глава МЗС Німеччини Франк-Вальтер Штайнмаєр повідомив про те, що Німеччина чекає від Москви «чітких сигналів деескалації». Міністр звернувся до РФ із закликом не скасовувати участь в переговорах, запланованих на 17 квітня і відкликати свої війська від кордонів із Україною.

Заступник офіційного представника уряду ФРН Георг Штрайтер повідомив 16 квітня, що Київ не може нескінченно миритися з захопленням відділень міліції та інших об'єктів госінфраструктури збройними особами. На його думку український уряд досі поводитися «дуже розумно і стримано».

Литва. Литва є однією із країн, які найбільш жорстко засудили російську агресію проти України та надають Україні всебічну підтримку, в тому числі - і зброєю. Литва допомагала і висловлює готовність всебічно допомагати Україні і далі. Керівництво Литви закликала до вирішення конфлікту мирним шляхом. Також Литва закликала Росію припинити антиукраїнську підбурювальну кампанію і зупинити повстанські рухи на сході країни. Росія була названа терористичною державою.

МЗС Литви наголосило на неприпустимості зовнішнього втручання у політичну кризу в Україні, назвало захоплення адміністративних будівель у Криму провокацією та закликала Росію відмежуватися від сепаратистських закликів у Криму. Литовське МЗС також викликали посла Росії у Литві Олександра Удальцова, щоб висловити стурбованість ситуацією в Україні.

Президент Литви Даля Грібаускайте 7 червня закликала вирішувати конфлікт мирним шляхом переговорів, так як «більшість не має права силою змушувати меншість робити те, що останнім не до душі» [52], а 22 червня порівняла політику Володимира Путіна зі Сталіним і Гітлером, заявивши, що він «використовує національне питання як привід для захоплення чужих територій».

24 червня 2014 року постійна представник Литви при ООН Раймонда Мурмокайте заявила, що діяльність повстанців - причина, а не наслідок кризи в Донбасі, і закликала Росію припинити «антиукраїнську підбурювальну кампанію, яка підживлює повстанський рух на сході країни». 20 листопада 2014 року президент Литви назвала Росію «терористичною державою»[53].

Італія . Поліція Італії викрила організацію, яка займалася вербуванням найманців для участі у бойових діях на території України на боці самопроголошених "ДНР" та "ЛНР". Під арештом перебувають – італієць Антоніо Катальдо, албанець Олсі Крутані і молдованин Володимир Вербицький. Видано ордери на арешт трьох бойовиків: Андреа Пальмері, Габріеля Каругаті і Массімільяно Каваллері. Серед підозрюваних: Ораціо Ньєрре – італійський активіст, симпатик Росії та засновник організації «Координація солідарності з Донбасом» та її співзасновник - Лука Пінтуаді. Також у матеріалах справи згадується дочка глави російського центру «Росспівробітництво» в Італії - Ірина Осипова.

Польща. Польща засуджує Росію в своїх діях проти України. Вона визнає терористичні дії Росії на сході України.

Франція. Франція також засуджує Росію. Вона визнає Росію державою-агресором на сході України.

25 березня 2015 року голова Управління військової розвідки Франції генерал Крістоф Гомар, виступаючи на засіданні комісії з питань оборони в Національних зборах Франції, заявив, що за даними управління нічого не підтверджувало повідомлення НАТО про російських приготуваннях до вторгнення на Україну: «НАТО повідомило, що російські готувалися напасти на Україну, але, за нашими даними, цю гіпотезу ніщо не підтверджувало ». «Росіяни не розміщували ні командних пунктів, ні підрозділів тилової підтримки, в тому числі польових госпіталів, які дозволили б зробити військове вторгнення», - пояснив генерал, відповідаючи на питання парламентської комісії [54], [55].

26 червня 2017 року президент Франції Еммануель Макрон під час спільного з президентом України Петром Порошенко брифінгу в Парижі заявив, що агресором на сході України виступає РФ і це є загальновідомим фактом: «Агресія виходить з Росії, тобто агресором є не Україна. Ми також визнаємо, що анексія Криму є незаконною, значить, ми всі знаємо, хто розв'язав війну і хто створив цю ситуацію, і в якій ситуації ми знаходимося»[56].

Чехія. Чехія представляє конфлікт на Донбасі як громадянську війну.

Президент Чехії Мілош Земан в січні 2015 року заявив, що на Україні йде громадянська війна, і зробив оцінку дій Порошенко і Яценюка, заявивши що перший може бути «людиною світу», а другий є «прем'єром війни». Також він зазначив, що в дію 1 січня марші на честь Степана Бандери свідчать про те, що з Україною «щось не так» [57].

Естонія. Естонія засуджує агресію Російської Федерації проти України на Донбасі, незаконну анексію Криму і окупацію територій Грузії і закликає ООН дотримуватися політики невизнання [58]

Країни Північної Європи. Вони стверджують, що російська агресія проти України і незаконна анексія Криму є порушенням міжнародного права і інших міжнародних договорів. Вони також засуджують Росію в порушенні громадянського повітряного руху. Країни Північної Європи підписали Декларацію, по якій вони повинні протистояти цій новій ситуації з солідарністю і розширенням співпраці. Ця солідарність повинна поширюватися на країни Балтії і країни ЄС і НАТО зі зміцненням відносин.

2.3 Міжнародні правові акти та нормативно-правові документи України, ухвалені у відповідь на російську агресію проти України

27 березня 2014 року Генеральна асамблея ООН ухвалила Резолюцію 68/262 “Територіальна цілісність України” [59], в якій підтвердила міжнародно визнані кордони України та відсутність будь-яких правових

підстав для зміни статусу АР Крим та Севастополя. Цю позицію Генасамблея ООН підтвердила в Резолюціях 71/205 “Ситуація з правами людини в АР Крим та місті Севастополь (Україна)”[60] 19 грудня 2016 року та “Стан з правами людини в Автономній Республіці Крим та місті Севастополь (Україна)” від 19 грудня 2017 року №72/190 [61].

Женевська заява - заява щодо заходів, спрямованих на врегулювання (деескалацію) ситуації на Україні, що була підписана 17 квітня 2014 року в Женеві представниками США, Росії, ЄС і України. Заява передбачала: роззброєння незаконних збройних формувань, звільнення захоплених адміністративних громадських місць; діяльність спеціальної моніторингової місії ОБСЄ для сприяння негайної реалізації заходів, спрямованих на деескалацію ситуації, за участю спостерігачів від США, ЄС, Росії та ін.[62].

5 вересня 2014 р. у Мінську в рамках Тристоронньої контактної групи був підписаний протокол про припинення вогню. Його основні положення: створення тридцяти кілометрової зони розмежування; забезпечення українсько-російського кордону фахівцями ОБСЄ; надання українською владою широкого самоврядування та продовження фінансування для територій, які опинилися під контролем ДНР і ЛНР.

11 лютого 2015 р. у Мінську відбулася зустріч лідерів Німеччини, Франції, України та РФ (формат «нормандської четвірки»), в рамках якої було підписано Другу Мінську угоду. Його основні положення: негайне і всеосяжне припинення вогню в окремих районах Донецької та Луганської областей, починаючи з 15 лютого; моніторинг і верифікація ОБСЄ режиму припинення вогню та відведення важкого озброєння із застосуванням усіх необхідних технічних систем, включаючи супутники та радіолокаційні системи. Друга Мінська угода - документ, який має на меті врегулювання збройного конфлікту на сході України. Її було підписано Контактною групою по мирному врегулюванні ситуації на сході України, що складається із представників України, Росії, ОБСЄ и невизнаних Донецької та Луганської

народних республік. Пізніше Мінські домовленості були схвалені спеціальною резолюцією Ради Безпеки ООН [63].

12 вересня 2015 р. був прийнятий сторонами нормандської четвірки на берлінському саміті «План Мореля» - документ, який передбачає проведення виборів на непідконтрольних Україні окремих районах Донецької та Луганської областей, а саме на територіях так званих «ДНР» і «ЛНР», які де-факто відбуваються поза контролем української сторони, - з метою врегулювання збройного конфлікту на Донбасі. План запропонований робочій групі з питань політики Тристоронній контактній групі французьким дипломатом П'єром Морелем.

З реалізацією «Плану Мореля» пов'язують зняття з Росії міжнародних санкцій в умовах наростання в світі інших криз. План передбачає проведення виборів в окремих районах України за спеціальним законом, що значно відрізнятиметься за змістом від загальних правил, дійсних на решті території країни. План не передбачає виконання таких обов'язкових, згідно Мінським угодам, елементів врегулювання, як роззброєння бойовиків і контроль України над кордоном. Президент Петро Порошенко відкинув цей документ. Німеччина розглядає «План Мореля» як «основу подальшого врегулювання» кризи в Донбасі. У МЗС Франції привітали зусилля Мореля з вироблення деяких окремих компромісних пропозицій. Про пропозицію міністра закордонних справ РФ Сергія Лаврова відомо те, що він пропонує «спиратися на ідеї Мореля».

Резолюція Генеральної Асамблеї ООН A/73/L 47 “Проблема мілітаризації Автономної Республіки Крим та м. Севастополь (Україна), а також частин Чорного і Азовського морів”[64]. Була схвалена 17 грудня 2018 року. Вона засвідчила чітку позицію міжнародного співтовариства на підтримку територіальної цілісності України, засудження агресії Російської Федерації, побудови та відкриття Російською Федерацією Керченського мосту, а також збільшення військової присутності РФ в акваторіях Чорного і Азовського морів. Резолюція була ухвалена у відповідь на пряму атаку та

захоплення 25 листопада 2018 року російськими прикордонним катерами ФСБ суден ВМСУ: катерів “Бердянськ”, “Нікополь” та буксира “Яни Капу” з 24 військовослужбовцями.

22 грудня 2018 року Генасамблея ООН ухвалила Резолюцію А/С.3/73/L.48 “Ситуація з правами людини в Автономній Республіці Крим та місті Севастополь, Україна”[65]. Генеральна асамблея закликала всі міжнародні організації і спеціалізовані агенції Організації Об’єднаних Націй послуговуватися формулюванням “Автономна Республіка Крим та місто Севастополь, Україна, тимчасово окуповані Російською Федерацією”, коли йдеться про Крим у їхніх офіційних документах, комунікаціях і публікаціях, включно з тими, в яких йдеться про статистичні дані РФ” [66]

Нормативно-правові акти України стосовно збройної агресії РФ.

Закон України “Про внесення змін до деяких законів України щодо визначення дати початку тимчасової окупації” від 2015 р.; Закон України “Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях” 2018 р. [67].

Постанови Верховної Ради України: “Про Звернення Верховної Ради України до Організації Об’єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї НАТО, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї ГУАМ, національних парламентів держав світу про визнання Російської Федерації державою-агресором” 2015 р. [1]; Постанова Верховної Ради України “Про Заяву Верховної Ради України “Про відсіч збройній агресії Російської Федерації та подолання її наслідків” 2015 р. [68]; Постанова ВР України “Про Заяву Верховної Ради України “Про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій “ДНР” та “ЛНР”, які призвели до

особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян”[69] 2015 р.

Здійснивши збройну агресію проти України, Росія порушила фундаментальні принципи та норми міжнародного права, зокрема ті, що містяться у:

Статуті ООН 1945 року [70]; Заключному акті НБСЄ (Гельсінському Заключному акті) 1975 року [71]; Декларації про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин між державами у відповідності до Статуту ООН 1970 року [72]; Резолюції ГА ООН «Визначення агресії» 1974 року [73]; Декларації про неприпустимість втручання у внутрішні справи держав, про захист їх незалежності та суверенітету 1965 року [74]; Декларації про неприпустимість інтервенції та втручання у внутрішні справи держав 1981 року [75]; Декларації про посилення ефективності принципу утримання від погрози силою чи застосування сили у міжнародних відносинах 1987 року [76].

Росія також порушила низку двосторонніх та багатосторонніх договорів та угод, зокрема:

Будапештський меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї 1994 року [77]; Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і РФ 1997 року [78]; Договір між Україною і Російською Федерацією про українсько-російський державний кордон від 2003 року [79]; Договір між Україною та РФ про співробітництво у використанні Азовського моря і Керченської протоки 2003 року [80]; Угода між Україною та РФ про статус та умови перебування Чорноморського флоту РФ на території України 1999 року [81].

Окупація та подальша спроба анексії Росією Автономної Республіки Крим та міста Севастополь, а також протиправні дії РФ на Донбасі, цілковито підпадають під визначення агресії відповідно до пунктів а), b), c), d), e) і g)

статті 3 додатка до резолюції Генеральної Асамблеї ООН «Визначення агресії» (3314(XXIX)) [73].

Такі дії є важким злочином проти міжнародного миру, який тягне за собою міжнародно-правову відповідальність Російської Федерації як держави та міжнародну кримінальну відповідальність її вищого керівництва.

2.4 Звернення українських урядових та правових кіл до міжнародних організацій у зв'язку з актами агресії РФ проти України

30 квітня 2020 року Верховна Рада України ухвалила постанову № 571-ІХ «Про Звернення Верховної Ради України до парламентів іноземних держав та парламентських Асамблей міжнародних організацій стосовно засуджених триваючої збройної агресії Російської Федерації проти України, незаконної анексії Автономної Республіки Крим і міста Севастополя та окупації окремих районів Донецької та Луганської областей, політичних репресій проти громадян України та звільнення політичних в'язнів - громадян України» [1].

У ньому відбувається звернення до парламентів іноземних держав і парламентських асамблей міжнародних організацій.

Звернення ґрунтується на неухильному додержанні України норм і принципів Статуту Організації Об'єднаних Націй [70], а також таких міжнародних документів як: Загальна декларація прав людини[82], Конвенція про захист прав людини й основоположних свобод[83], Міжнародний пакт про громадянські і політичні права[84], Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації [85], Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму[86], Меморандуму про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї від 5 грудня 1994 року[77], Резолюції Генеральної Асамблеї ООН 68/262 "Територіальна цілісність України "[59] від 27 березня 2014 року тощо.

Воно засноване на загально визнаних принципах міжнародного права, включаючи принципи незастосування сили чи погрози силою, державного суверенітету, територіальної цілісності незалежних держав, поваги до прав людини, добросовісного виконання міжнародних зобов'язань.

Рішуче засуджується триваюча збройна агресія Російської Федерації проти України, розпочата 20 лютого 2014 року на території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя шляхом насильницького захоплення частини суверенної території України збройними формуваннями Російської Федерації, організацією та проведенням на півострові 16 березня 2014 року незаконного референдуму та продовженням окупації окремих районів Донецької та Луганської областей України. Відбувається тривале, систематичне невиконання російською Федерацією Мінських домовленостей, включаючи положення стосовно припинення вогню, що має бути досягнутим у рамках Нормандського формату. Все це ставить під загрозу можливість деескалації ситуації та мирного врегулювання міжнародного збройного конфлікту на території окремих районів Донецької та Луганської областей.

Виражається глибоке занепокоєння системним, цілеспрямованим і масштабним порушенням російською владою прав і свобод людини та вчиненням воєнних злочинів та злочинів проти людяності на тимчасово окупованих територіях, а також констатується відсутність безперешкодного доступу міжнародних правозахисних організацій, зокрема міжнародного комітету Червоного Хреста, до тимчасово окупованих територій України.

Також привертається увага на те, що жертвами збройної агресії Російської Федерації проти України стали більш ніж 40 тисяч осіб, з яких понад 14 тисяч - загинули; 1,5 млн. громадян України стали внутрішньо переміщеними особами, а кількість постраждалих у конфлікті постійно зростає.

Верховна Рада України звертається до парламентів іноземних держав та парламентських асамблей міжнародних організацій із закликом який містить такі основні положення: засудження дій Російської Федерації,

спрямованих проти територіальної цілісності та суверенітету України, що суперечать загальновизнаним принципам і нормам міжнародного права; призив до посилення політико-дипломатичного і санкційного тиску на державу-окупанта до повного припинення нею збройної агресії та відновлення суверенітету і територіальної цілісності України в межах її міжнародно визнаних державних кордонів; продовження політики невизнання анексії Автономної Республіки Крим та міста Севастополя; продовження здійснення тиску на Російську Федерацію як державу, що грубо порушує міжнародно – правові документи - до остаточного повернення цієї держави у міжнародно-правове поле; засудження порушення російською окупаційною владою основоположних прав і свобод людини на тимчасово окупованих територіях; використання усіх можливих міжнародних політико-дипломатичних та санкційних механізмів щодо Російської Федерації з метою негайного звільнення нею всіх осіб, а також усіх інших громадян України, яких Російська Федерація незаконно утримує на тимчасово окупованих територіях Автономної Республіки Крим, міста Севастополя, окремих районів Донецької і Луганської областей та на території Російської Федерації; вимагати від Російської Федерації відмовитися від розширення агресивних дій в Чорноморському регіоні, практики перекриття значних районів акваторії Чорного та Азовського морів під приводом військових навчань; засудити дії Російської Федерації щодо утиску прав та свобод осіб; засудити незаконне спорудження Російською Федерацією мостового переходу через Керченську протоку тощо.

Висновки до розділу 2.

Таким чином, можна сказати, що реагування міжнародних організацій і держав полягало в усних висловлюваннях, письмових доповідях, укладанні іноматівно-правових документів. Практично абсолютна більшість засуджує Росію в розпалюванні збройного конфлікту на сході України, визнає анексію

Криму і референдум незаконними. Багато організацій і держави вважають конфлікт на сході України міжнародним. Росія також звинувачується в підтримці сепаратизму на сході України. Країни та організації, які уклали правові документи, такі як резолюції і т.д., визнають Росію країною-агресором.

Основні міжнародні нормативно-правові акти, що стосуються агресії РФ проти України: резолюція ГА ООН № 68/262 «Территориальная целостность Украины»[59] от 2014 года; резолюція ГА ООН № 72/190 «Стан з правами людини в Автономній Республіці Крим та м. Севастополь (Україна)»[61] від 2017 року; Женевська заява [62]; Мінський протокол; Друга Мінська угода[63]; «План Мореля» та ін.

Нормативно-правові акти України стосовно агресії РФ: Закон «Про внесення змін до деяких законів України щодо визначення дати початку тимчасової окупації» від 2015 року; Закон України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях»[67] від 2018 року; Постанова ВРУ «Про Заяву Верховної Ради України» «Про відсіч збройній агресії РФ та подолання її наслідків»[68] від 2015 року тощо.

30 квітня 2020 року ВРУ ухвалила постанову № 571-ІХ «Про Звернення ВРУ до парламентів іноземних держав та парламентських Асамблей міжнародних організацій стосовно засуджених триваючої збройної агресії РФ проти України, незаконної анексії АР Крим і м. Севастополя та окупації окремих районів Донецької та Луганської областей, політичних репресій проти громадян України та звільнення політичних в'язнів – громадян України»[1].

Саме звернення ґрунтується на неухильному додержанні Україною норм і принципів Статуту ООН[70], Загальної Декларації прав людини[82], Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод[83] тощо. ВРУ звертається до парламентів іноземних держав із закликами : засудити дії РФ; продовжити політику невизнання анексії Криму та м. Севастополя; засудити

порушення прав і свобод людини на тимчасово окупованих територіях; засудити незаконне спорудження Росією мостового переходу через Керченську протоку; вимагати від РФ відмовитися від розширення агресивних дій в Чорноморському регіоні та практики перекриття значних районів акваторії Чорного та Азовського морів під приводом військових навчань тощо.

Міжнародно-правовою основою кваліфікації дій РФ на Україні як акту агресії виступає Резолюція ГА ООН 1974 р. « Визначення агресії»[73]. У резолюції силові дії РФ проти України на території її Донецької та Луганської областей підпадають під ознаки, визначені пунктами 1 (РФ здійснила збройний напад на територію України), 2 і 4 (застосовує зі своєї території різні види зброї проти України), та 7 (заслала на територію України озброєні банди, найманців тощо). Проте на сьогодні ні МС ООН, ні Міжнародний кримінальний суд, ні ГА ООН, ні Рада Безпеки не можуть виробити практичних мір щодо зупинення агресії РФ проти України.

РОЗДІЛ 3.

МІЖНАРОДНА ПІДТРИМКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РФ

3.1. Міжнародно-правова кваліфікація дій Російської Федерації на сході України як акту агресії

Кваліфікувати дії Росії як акт агресії може Рада Безпеки ООН. Саме до її повноважень входить встановлення наявності будь-якої світової загрози, порушення миру та ін. Друга стаття Статуту ООН [70] говорить про зобов'язання держав утримуватися в міжнародних відносинах від загрози силою або її використання проти територіальної цілісності і незалежності будь-якої держави. Однак сам Статут не включає визначення агресії, на основі котрого Рада Безпеки може кваліфікувати дії держави як акт агресії.

Визначення агресії було надано аж у 1974 році Резолюцією ГА ООН [73]. У якості акту агресії визнаються наступні дії: вторгнення, напад, військова окупація чи анексія збройними силами держави на територію іншої держави; застосування зброї чи бомбардування збройними силами держави території іншої держави; блокада портів чи узбережжя держави збройними силами іншої держави; напад збройних сил держави на суходільні, морські, повітряні сили чи флот іншої держави; порушення угоди застосування збройних сил однієї держави, що знаходяться на території іншої держави, чи застосування збройних сил після припинення дії угоди тощо.

Визначення агресії, аналогічне тому, яке передбачене Резолюцією ГА ООН 1974р. [73], міститься в Римському статуті Міжнародного кримінального суду [87]. У Резолюції «Визначення агресії» силові дії Російської Федерації проти України на території її Донецької та Луганської областей підпадають під ознаки, визначені пунктами 1 (РФ здійснила збройний напад на територію України), 2 і 4 (застосовує зі своєї території

різні види зброї проти України) та 7 (заслала на територію України озброєні банди, угруповання, найманців).

У травні 2014 року на території українського Донбасу озброєні групи проголосили створення «ДНР» та «ЛНР» та організували фіктивні референдуми. Для цього на територію України були заслані розвідувально-диверсійні групи, очолювані кадровими офіцерами Головного розвідувального управління Генштабу Збройних сил РФ, воєнізовані формування російського козацтва та укомплектований чеченцями-громадянами Російської Федерації сумнозвісний батальйон «Восток», а також задіяні такі озброєні групи найманців, як «Русский сектор» та «Оплот». За їхньої участі захоплювались адміністративні будівлі у багатьох населених пунктах Донецької та Луганської областей, здійснювались напади на частини українських Сухопутних сил та техніку Повітряних сил України. Під контролем, управлінням і фінансуванням Російської Федерації збройні формування, що використовуються у агресивній війні проти України, регулярно поповнювались російськими найманцями з числа звільнених у запас військовослужбовців Збройних сил РФ. Їм постачалась зброя і військова техніка, включно з танками, артилерійськими системами, засобами протитанкової боротьби та сучасними зенітно-ракетними комплексами. Наприкінці серпня 2014 р. розпочалося масове вторгнення на територію Донецької та Луганської областей регулярних підрозділів російських збройних сил, зокрема тих, що входили до складу 9 окремої мотострілецької бригади, 76 та 98 дивізій Повітрянодесантних військ збройних сил Російської Федерації.

Отже, ці факти є прямими доказами здійснення Росією актів агресії, що підпадають під положення резолюції «Визначення агресії», як зазначалося вище. На основі цих підстав, посилаючись на Резолюцію ГА ООН 1974 р. [73], Верховна Рада України у січні 2015 року визнала Росію агресором.

Резолюція ГА ООН «Визначення агресії» від 1974 року [73] чітко визначає непрямую агресію як акт агресії, а саме: засилання державою або від імені держави збройних банд, груп, нерегулярних сил або найманців, які реалізують акти застосування збройної сили проти іншої держави, які мають такий серйозний характер, що це дорівнює іншим, передбаченим у цій резолюції, актам агресії. Тобто йдеться про ведення неоголошеної війни з використанням не регулярних військ, а найманців, терористів, диверсантів тощо. Саме така війна проти України ведеться Росією.

В історії міжнародних відносин уже відомий факт непрямой агресії — конфлікт США-Нікарагуа. Саме Міжнародний суд ООН став арбітром у справі «Нікарагуа проти США» і визнав, що США несуть відповідальність «за планування, керівництво і підтримку» нікарагуанських бойовиків.

Рішення МС ООН у справі «Нікарагуа проти США» може слугувати базою для міжнародно-правової оцінки дій Росії на сході України. Адже рішення МС ООН визнаються джерелом міжнародного права відповідно до пункту «d» статті 38 Статуту МС ООН [88]. І Україна, і Росія визнає практику МС ООН як джерело міжнародного права як на доктринальному, так і на політичному рівнях.

У своєму рішенні у справі щодо Нікарагуа МС ООН постановив, що: засилання збройних угруповань може становити збройний напад; допомога повстанцям, зокрема забезпечення зброєю, може становити погрозу застосування сили.

МС ООН, дослідивши факти постачання зброї та техніки, навчання контраст, перебування серед них американських інструкторів, бойової підтримки у вигляді надання розвідданих, визнав США відповідальними за порушення норм міжнародного права, а саме: за підтримку контраст, їх терористичної діяльності проти та на території Нікарагуа, за втручання у внутрішні справи Нікарагуа, порушення її суверенітету.

Стосовно використання зброї у пункті 91 МС ООН вказує, що контраст використовували для власних потреб літаки, що надавали їм Сполучені

Штати Америки. Є чимало свідчень використання терористами військової техніки російського походження, що надається самою Росією, хоча вона (РФ) зазвичай пояснює наявність у терористів схожої на російську зброї, викраденням її зі складів української армії на Донбасі. За словами одного з радників керівника та ідеолога «ДНР» та «ЛНР» Сергія Кургіняна, Росія постачала та постачає терористам сучасну зброю.

Таким чином можна вважати рішення МС ООН у справі «Нікарагуа проти США» базовим для визначення дій Росії на території України як збройного нападу на сусідню державу, порушення її територіальної цінності, втручання у внутрішні справи незалежної держави. МС ООН у своєму рішенні не використав термін «непряма агресія» для характеристики дій США, але в рішенні міститься його визначення і, по суті, підтвердження МС ООН даного пункту Резолюції «Визначення агресії». Україна може скористатися цим як міжнародно-правовою базою для кваліфікації дій Росії на сході як акту непрямой агресії.

У міжнародному праві є дві доктрини щодо відповідальності держави та фізичних осіб за дії третіх осіб, громадян іншої держави, тобто, по суті, за здійснення непрямой агресії. На підставі вищенаведеної справи «Нікарагуа проти США», а також на основі рішення Міжнародного суду було створено доктрину ефективного контролю. Цей шаблон згодом використовувався у справі «Боснія і Герцеговина проти Сербії» в 2007 р. Доктрина ефективного контролю передбачає, що держава та фізичні особи відповідають за діяльність третіх осіб у випадку, якщо вони здійснюють ефективний контроль над діяльністю цих третіх осіб, тобто безпосередньо надають їм інструкції та вказівки щодо планування та проведення операцій. Таким чином, застосування доктрини ефективного контролю буде доцільне для встановлення відповідальності російських спецпризначенців за дії «ДНР» і «ЛНР».

Інша доктрина — доктрина загального контролю, що була застосована Міжнародним кримінальним трибуналом стосовно колишньої Югославії у

справі Душко Тадіча. Вона передбачає, що держава та фізичні особи відповідають за діяльність третіх осіб у випадку, якщо вони здійснюють загальний контроль над діяльністю цих третіх осіб, наприклад, фінансують, озброюють, навчають. Як зазначено вище, Україна має докази про те, що Росія озброює та фінансує бойовиків «ДНР» та «ЛНР». Отже, для встановлення відповідальності Росії та її спецпризначенців доцільно використовувати обидві доктрини: ефективного та загального контролю.

Однією з перших політичних заяв на міжнародному рівні про визнання дій Росії на Донбасі агресивними є заява Генерального секретаря НАТО. Після надзвичайного засідання Комісії Україна-НАТО у серпні 2014 року у зв'язку з ескалацією збройного нападу Росії на сході України Генеральний секретар НАТО А. Расмуссен кваліфікував вторгнення Збройних сил Російської Федерації через східний російсько-український державний кордон як «серйозну ескалацію збройної агресії Росії проти України».

Україна на офіційному політичному рівні визнала Росію державою-агресором лише у січні 2015 році у спосіб ухвалення Верховною Радою України Постанови «Про Звернення Верховної Ради України до Організації Об'єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї НАТО, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї ГУАМ, парламентів держав світу про визнання Російської Федерації державою-агресором» [1].

У червні 2015 року Парламентська Асамблея Ради Європи ухвалила резолюцію з приводу осіб, які зникли безвісти в Криму та під час українсько-російського конфлікту, де Росія визнана агресором і окупантом.

У липні 2015 року Парламентська Асамблея ОБСЄ ухвалила Резолюцію «Продовження очевидних, грубих і не виправлених порушень Російською Федерацією міжнародних норм і принципів ОБСЄ». В ній чітко визначено, що дії РФ в Криму і на Донбасі є актами військової агресії проти України.

Таким чином, не лише Україна на підставі міжнародного права кваліфікує дії РФ як агресію, а поступово і регіональні організації ухвалюють аналогічні рішення. Проте слід зазначити, що резолюції регіональних організацій, як і міжнародних, за визначеннями багатьох правознавців входять до так званого «soft law», тобто не мають обов'язкової юридичної сили для виконання, а є політичними документами, хоча факт їх прийняття вже свідчить про певні тенденції та позиції, що існують в колі держав стосовно певних питань.

Треба також сказати про перспективи кваліфікації дій Росії як акту агресії. Ухвалення рішення Радою Безпеки щодо визнання Росії агресором та вживання примусових дій проти неї є, по суті, неможливими, оскільки Росія в цьому випадку скористається правом вето. Тим не менше, стаття 27 Статуту ООН [70] чітко вказує: «Країна, що є стороною конфлікту, має утримуватися при голосуванні цього питання в Раді Безпеки». Але парадокс в тому, що для того, щоб визнати Росію стороною конфлікту в рамках цієї ж статті, теж потрібно вдатися до голосування, і Росія застосує право вето. Таким чином, діє подвійне вето. Така замкнутість цієї процедури демонструє кризу в Раді Безпеки. Адже вона не може сьогодні вирішити покладені на неї Статутом ООН питання миру та безпеки.

Генеральна Асамблея ООН може ухвалити політичне рішення про визнання Росії агресором. Вона може: провести тільки обговорення; надати рекомендації; повідомити про необхідність вжиття певних заходів. Резолюції ГА ООН не мають обов'язкового характеру та не створюють правових наслідків.

Варто нагадати про Резолюцію ГА ООН № 377 1950-го року [89], що створила процедуру «Єднання заради миру». В ній говориться, що якщо існують підстави щодо порушення миру, безпеки або актів агресії, а Рада Безпеки не може ухвалити рішення щодо цього, то тоді питання виноситься на розгляд позачергової спеціальної сесії Генеральної Асамблеї. У цьому випадку до компетенції Асамблеї входить прийняття рекомендацій щодо

колективних дій, а у разі порушення миру чи акту агресії — застосування військових сил для підтримки і відновлення міжнародного миру і безпеки.

Постійний представник України при ООН Юрій Сергєєв говорить щодо цього: «... Якщо навіть Україну і підтримають більше ста країн, потім постане інша проблема: де брати кошти для виконання рішення Генасамблеї, наприклад, для розгортання миротворчої місії...» [90].

До компетенції Міжнародного суду ООН відноситься ухвалення рішень щодо спорів між державами та винесення консультативних висновків на прохання Ради Безпеки, Генеральної Асамблеї та інших органів ООН. Перспективи розгляду справи України проти Росії є практично нереальними, оскільки остання не дасть на це згоду. Згідно зі Статутом МС ООН, його компетенція може застосовуватися тільки на основі згоди держав. Також між Україною та Росією немає договору, який містить положення про можливість звернення до МС ООН. Також МС ООН після ухвалення ним рішення не може зобов'язати Раду Безпеки ухвалити відповідне рішення.

У перспективі Міжнародний кримінальний суд буде уповноважений розглядати питання агресії, проте його юрисдикція не поширюється ані на Україну, ані на Росію, оскільки жодна з них не приєдналася до Римського статуту.

Таким чином, міжнародно-правовою основою кваліфікації дій Російської Федерації на сході України як акту агресії виступає Резолюція ГА ООН 1974р. «Визначення агресії» [73]. У Резолюції силові дії Російської Федерації проти України на території її Донецької та Луганської областей підпадають під ознаки, визначені пунктами 1 (РФ здійснила збройний напад на територію України), 2 і 4 (застосовує зі своєї території різні види зброї проти України) та 7 (заслала на територію України озброєні банди, угруповання, найманців). Крім того, можна відмітити резолюцію Парламентської Асамблеї Ради Європи, прийняту у червні 2015 року з приводу осіб, які зникли безвісти в Криму та під час українсько-російського конфлікту, де Росія визнана агресором і окупантом. А також прийняту у

липні 2015 року Парламентською Асамблеєю ОБСЄ резолюцію «Продовження очевидних, грубих і не виправлених порушень Російською Федерацією міжнародних норм і принципів ОБСЄ» [91]. В ній чітко визначено, що дії РФ в Криму і на Донбасі є актами військової агресії проти України. Проте слід зазначити, що це резолюції регіональних організацій. Вони, як і міжнародні, не мають обов'язкової юридичної сили для виконання, а є лише політичними документами. Такі постанови не створюють правових наслідків для держави-агресора.

3.2. Міжнародна допомога Україні у відсічі агресії РФ

У період озброєного конфлікту на сході України низкою держав-партнерів було прийнято рішення про надання військово-політичної допомоги Україні. Зокрема, з 2014 року почалися поставки матеріально-технічної та гуманітарної допомоги; були спрямовані тренувальні місії для підготовки кадрів Збройних сил України, Національної гвардії України, Державної прикордонної служби України та Національної поліції України; крім цього також були застосовані і інші форми підтримки з боку різних країн і організацій. В цілому, тільки з боку Сполучених Штатів Америки в допомогу Україні з 2014 по 2017 рік було інвестовано більше 658 000 000 доларів.

Станом на 2016 рік єдиною державою, яка постачала в рамках допомоги елементи летальних озброєнь, була Литва. Так, 24 листопада 2014 року Президент України Петро Порошенко заявив про досягнення домовленості з Литвою «про конкретні поставки конкретних елементів озброєння для українських збройних сил», а 5 січня 2015 року їхню передачу підтвердив міністр оборони Литви Юозас Олекас, однак точний склад поставок названий не був. Наступна поставка, вироблена вперше з 2014 року, була здійснена 2 вересня 2016 року - згідно із заявою спікера генштабу Литви, Україні було передано близько 150 000 тон боєприпасів. У листопаді

2017 року, згідно із заявою Міністерства оборони Литви, дана держава передала Україні партію озброєнь загальною вартістю в 2 000 000 євро.

Згідно з даними українських ЗМІ з 2014 року в підготовці українських військовослужбовців і фахівців взяли участь інструктори з Великобританії, Грузії, Ізраїлю, Канади, Литви, Польщі, США, Хорватії, Швеції та Естонії. Крім того, за даними Генштабу України, станом на 2017 рік на Україні діяло 44 звичайних радників з 13 країн НАТО і 6 радників стратегічного рівня з Великобританії, Німеччини, Канади, Литви, Польщі та США. До 2017 року за участю інструкторів з країн НАТО було навчено 8 300 українських військових.

У лютому 2015 року «The Wall Street Journal» опублікував інформацію про те, що в 2014 році Сполучені Штати Америки задовольнили «запит України про надання їй фотографій та іншої розвідувальної інформації», однак «перед тим, як передавати ці дані, американські співробітники вимагують розташування військових об'єктів на території Росії і погіршують чіткість знімків, щоб розташування противника було не цілком помітно ». Також, з грудня 2014 року доступ українським військовим до свого супутника RADARSAT-2 надавала Канада, проте вже в травні 2016 року в ньому було відмовлено. Крім того, в 2015 році Державне космічне агентство України уклало контракт з Airbus Defence and Space про отримання даних надвисокої роздільної здатності зі супутників Pleiades-1 і Pleiades-2.

Ряд держав надає Україні підтримку в реабілітації бійців, отримавших травми під час бойових дій, а також в невійськовому навчанні військовослужбовців. Станом на листопад 2017 року з початку бойових дій 17 країн НАТО і 3 країни-партнера прийняли українських військовослужбовців на лікування, за цей період 724 поранених українських військовослужбовців пройшли лікування за кордоном. У той же час, за даними в.о. начальника Центрального військово-медичного управління - начальника медичної служби Збройних сил України Олександра Лабунцова,

до червня 2017 року за підтримки країн НАТО з початку АТО за кордоном пройшли лікування 287 військовослужбовців.

У 2014 році на саміті в Ньюпорті НАТО прийняло рішення про організацію чотирьох трастових фондів для підтримки України, що забезпечують фінансування та консультативну підтримку в таких напрямках: «Командування, управління, зв'язок і комп'ютери» (С4); «Логістика і стандартизація»; «Кібероборона»; «Військова кар'єра»; «Медична реабілітація». Крім того, після саміту в Ньюпорті був створений ще один фонд, що спеціалізується на розмінуванні.

У 2016 році на саміті у Варшаві був схвалений комплексний пакет допомоги Україні, що включив в себе: консультаційну підтримку; військову реформу; військову освіту; протидію саморобним вибуховим пристроям і розмінування; знешкодження вибухонебезпечних предметів.

Станом на середину березня 2015 року іноземні партнери передали Збройним силам України допомогу військовим обладнанням, спорядженням і предметами постачання загальною вартістю 120 мільйонів доларів США: Канада передала українській армії гуманітарну допомогу на суму 20 мільйонів доларів; Польща передала допомогу на загальну суму в 5,5 мільйона доларів; Австралія передала предмети зимової форми одягу загальною вартістю 2,3 мільйона доларів; Великобританія передала допомогу на загальну суму 1,8 мільйона доларів; Словаччина передала допомогу на загальну суму 632 тисячі доларів; Норвегія передала сухі пайки на загальну суму 630 тисяч доларів; Франція передала бронезилети і медичні матеріали на загальну суму 600 тисяч доларів; Нідерланди передали електрогенератори і зимове речове майно на загальну суму 500 тисяч доларів; США надали українській армії спорядження на загальну суму 13 млн доларів і сухі пайки на суму близько 2,5 мільйона доларів.

Також у вересні 2014 року волонтери благодійних організацій з Литви та Латвії передали 5 тонн гуманітарної допомоги для військовослужбовців з Житомирської області.

12 вересня 2014 року Грузія передала близько 12 тонн гуманітарного вантажу, що містить більше ста найменувань медикаментів та засобів медичного призначення загальною вартістю в 580 тисяч доларів, серед них: перев'язувальні матеріали, антибіотики, ліки для хворих на діабет, імунобіологічні препарати, витратні матеріали для діалізу, а також предмети першої медичної допомоги. Литва в листопаді 2017 року запланувала безоплатну передачу Україні озброєнь радянського зразка на суму 2 млн євро.

Російська агресія призвела до жахливих гуманітарних наслідків. У результаті збройної агресії Росії проти України загинули близько 9940 осіб, близько 23455 було поранено.

Допомога від ЄС. У період з 2014 - 2020 рр. допомога ЄС склала: в надзвичайних ситуаціях і для якнайшвидшого відновлення склала 1 млрд євро; гуманітарна допомога держав-членів ЄС склала 268,9 млн євро; гуманітарна допомога від Європейської Комісії склала 154,8 млн євро.

Допомога ЄС спрямована на вирішення загальних базових потреб населення районів, яке безпосередньо постраждало від конфлікту, а також для внутрішньо переміщених осіб.

Гуманітарні проекти, які фінансуються ЄС, передбачають надання багатоцільової грошової допомоги, забезпечення базових потреб, притулку, забезпечення водопостачання, захисту, надання медичних послуг (включаючи психосоціальні заходи), проведення навчання щодо поведінки в надзвичайних ситуаціях, інформування про мінну небезпеку, а також забезпечення найважливішими побутовими предметами в зимовий період. Заходи щодо зниження ризику стихійних лих також приймаються в постраждалих від конфлікту районах східної України.

Європейський Союз, як один з найбільших донорів гуманітарної допомоги в східній Україні, надав більш 154,8 млн євро допомоги в надзвичайних ситуаціях, включаючи 13 млн євро, наданих у 2020 році.

Близько половини наданої допомоги призначене постраждалому населенню, яке проживає на непідконтрольних уряду територіях. Ця допомога спрямована на найбільш вразливі верстви населення, включаючи домогосподарства, які очолюють жінки, людей похилого віку, дітей і людей з обмеженими можливостями. Приблизно 12% фінансування 2020 року призначено для задоволення потреб, пов'язаних з коронавірусом на сході України. Фінансування використовується для підтримки центрів первинної медико-санітарної допомоги та лікарень, забезпечення медичного обладнання, індивідуальних засобів захисту і гігієнічних наборів. Партнери з гуманітарної допомоги також підвищують проінформованість про те, як захистити себе від пандемії, орієнтуючись на більшість груп ризику, таких як люди похилого віку і люди з хронічними захворюваннями, учні шкіл та люди, які перетинають контрольні пропускні пункти.

Генеральний Директорат Європейської Комісії з питань цивільного захисту та гуманітарної допомоги працює в Україні з лютого 2014 року і грає ключову роль у сприянні координації гуманітарної діяльності та обміну інформацією з різними організаціями, включаючи донорів, органи влади та партнерів.

Також ЄС надає допомогу українським переміщеним особам в Білорусі і Росії. Гуманітарна допомога, що фінансується ЄС, надається через органи ООН, недержавні організації та Міжнародний Комітет Червоного Хреста.

З 2014 року Франція надає допомогу Україні по ряду напрямків: гуманітарна та медична допомога в надзвичайних ситуаціях, сприяння переміщеним особам і підтримка в здійсненні реформ. Вона бере активну участь в підтримці, наданої Україні на європейському рівні. У 2018 року Франція надала гуманітарну допомогу в розмірі 600 000 євро, яка дозволила провести реконструкцію найважливіших об'єктів інфраструктури на сході України і надати допомогу найбільш вразливим громадянам.

У 2019 року Франція надала Україні гуманітарну допомогу у розмірі 1,5 млн євро, виділивши кошти для Міжнародного комітету Червоного

Хреста, Датської групи з розмінування і асоціацій «Тріангл женерасьон юманітер» і «Прем'єр уржанс інтернасьональ». Ці заходи повинні перш за все сприяти поліпшенню становища сотень тисяч людей, що проживають в безпосередній близькості від лінії зіткнення, які як і раніше першими страждають від конфлікту.

Ця солідарність також проявляється в рамках ОБСЄ: в 2014, 2015, 2016 і 2019 роках. Франція брала участь в місії зі спостереженням за виборами, організованими Бюро ОБСЄ з демократичних інститутів і прав людини. Крім того, в Спеціальній моніторингової місії ОБСЄ в Україні налічується 17 французьких спостерігачів, присутніх на місцях з початку конфлікту [92].

За даними Мінсоцполітики, в 2014 році в Україну надійшло 27,4 тисяч тонн гуманітарних вантажів, а вже в 2015 році ця цифра досягла 36 тисяч тонн і продовжує рости. Допомогу Україні надають 57 країн [93].

На сьогоднішній день більше 700 000 дітей і викладачів потребують гуманітарної допомоги і захисту, а приблизно 3 500 школам необхідно забезпечити безпечні умови роботи. При цьому фінансування програм захисту дітей та заходів в сфері освіти в рамках Плану гуманітарного реагування 2019 року залишається недостатнім: на даний момент отримано тільки 7% необхідних коштів. Проте, гуманітарні організації продовжують використовувати обмежені ресурси для задоволення потреб дітей. За даними моніторингового звіту про виконання заходів по реагуванню, опублікованого в квітні, тільки в 2018 році більше 210 000 дітей по обидві сторони від «лінії розмежування» отримали гуманітарну допомогу, в тому числі завдяки ремонтам і відновленню понад 100 шкіл, програм дистанційного навчання, надання шкільного приладдя, а також завдяки психосоціальної підтримки тощо.

За даними аналізу в звіті про виконання Плану гуманітарного реагування 2018 року, в 2018 році завдяки підтримці донорів 1,3 мільйона людей по обидві сторони від «лінії розмежування» отримали певні види допомоги і захисту. Ця цифра включає надання допомоги у всіх критичних

секторах: від відновлення доступу до водопостачання, освіти, медичних послуг до забезпечення даху над головою, підготовки до зими, психологічної підтримки та, найважливіше, захисту.

Однак за три місяці 2019 року через 162 млн дол. США було профінансовано тільки шість відсотків. Незважаючи на величезні труднощі, ООН і її гуманітарні партнери продовжують щомісяця надавати життєво необхідну допомогу мільйонам людей по всій країні. Протягом 2018 року понад 1,3 мільйона людей отримали певні види гуманітарної допомоги і захисту. З 2014 року в рамках планів гуманітарного реагування було залучено понад 460 мільйонів доларів США. Зусилля з гуманітарного реагування координуються в рамках шести кластерів: житла та непродовольчих товарів; захисту; охорони здоров'я і харчування; освіти; водопостачання, санітарії та гігієни; продовольчої безпеки та життєзабезпечення. Партнери кластерів проводять спільні оцінки, координують заходи реагування і проводять моніторинг надання гуманітарної допомоги та виконання програм. В рамках цієї роботи розподіляють предмети для надання надзвичайної допомоги і раннього відновлення, в тому числі продовольчі і непродовольчі товари, будівельні матеріали, ліки, гігієнічні та шкільні комплекти, а також виявляється психосоціальна підтримка. Також завдяки допомозі в грошовому і негрошовому вигляді забезпечується доступ до безпечної питної води.

Інші види термінової гуманітарної допомоги включають надання коштів для сільськогосподарського виробництва, заходи з очищення території від мін і інформування, а також заходи щодо забезпечення захисту тощо [94].

У 2020 році новий план гуманітарної допомоги від ООН зажадає \$ 158 млн. З 2014 року в країну надходило по 1 млрд доларів щорічної допомоги. У 2017 році фінансова допомога Євросоюзу зросла до 242 млн євро. З 2014 року Україна неодноразово отримувала фінансову і військову допомогу від Європейського Союзу і США. Спеціальний радник президента Єврокомісії

щодо відносин з Україною, экс-депутат Європарламенту від Німеччини Ельмар Брок заявив, що станом на вересень 2019 року Україна в цілому від європейських країн отримала 18 млрд євро допомоги. За словами високого представника Федеріка Могеріні, після 2014 року було зібрано найбільший пакет підтримки в історії ЄС. Його вартість - понад 15 млрд євро. Німеччина надала підтримку Україні в розмірі 1,4 млрд євро. В рамках співпраці з Києвом з метою сприяння розвитку України ФРН виділила 544 млн євро допомоги з 2014 року. Ще 110 млн євро Берлін надав Києву в якості гуманітарної допомоги, сума фінансового кредиту досягла 500 млн євро. Крім того, Київ отримав від Берліна 25 млн євро на стабілізацію ситуації в країні, а також 200 млн євро були виплачені Україні по каналах ЄС.

Згідно з даними Організації економічного співробітництва та розвитку, ФРН посідає третє місце серед донорів України, поступившись США і Євросоюзу. Крім того, Міністерство оборони Німеччини виділить оборонному відомству України 1,5 мільйона євро на закупівлю сучасного медобладнання.

З початку російської агресії в Україні і за станом на початок 2019 року США виділили на підтримку української армії більше 1,3 млрд дол. Ці кошти були спрямовані на зміцнення обороноздатності і поліпшення взаємодії з НАТО. У посольстві України в США відзначили, що 92% всієї військово-технічної допомоги, яку Україна отримала з-за кордону з 2014 року, надійшло саме зі Сполучених Штатів. В майбутньому Україна отримає від США близько 700 млн дол. допомоги.

Так, з 2014 року на 2019 рік Україна отримала близько 15 млрд євро від ЄС, окремо 1,4 млрд євро від Німеччини, майже 1,8 млрд дол. від США.

За даними Головного управління військового співробітництва та миротворчих операцій Генерального штабу ЗС України, в період 2014-2019 років США надали Україні «летальної» і «нелетальної зброї» на суму 376 млн дол. А згідно з програмою влади США "Іноземне військово фінансування" Україна отримала допомоги на 447,1 млн дол.

У той же час Великобританія, Франція, Канада, Італія, Словаччина, Литва, Латвія, Польща, Норвегія, Нідерланди, Іспанія, Данія, Швейцарія, Швеція, Албанія, Чехія, Австралія, Туреччина, Японія і Китай передали військове та медичне обладнання на суму 62,5 млн дол.[95]

3.2 Міжнародні санкції проти РФ

Міжнародні санкції щодо Росії, що почали застосовуватися у 2014 році — політичні та економічні заходи, направлені на припинення агресії Росії проти України. Санкції ввели ЄС та США, Канада, Японія, Норвегія, Швейцарія, Австралія, Нова Зеландія, загалом — 41 країна, власне Україна, а також Парламентська асамблея Ради Європи та, неформально, Китай. Метою санкцій є припинення фінансування, озброєння та постачання Росією терористів на схід України.

У 2014 році США ввели перший обмежувальний список високопоставлених російських і українських політиків, яким забороняється в'їзд на територію США, а їхні фінанси і майно блокуються в разі знаходження в американській юрисдикції. Після того як Росія, всупереч попереджень, завершила приєднання Криму, США і Євросоюз, Австралія, Нова Зеландія і Канада ввели в дію перший пакет санкцій. Ці заходи передбачали заморожування активів і введення візових обмежень для осіб, включених в спеціальні списки, а також забороняли компаніям країн, що наклали санкції, підтримувати ділові відносини з особами та організаціями, включеними в списки. Крім зазначених обмежень, було також зроблено згортання контактів і співпраці з Росією і російськими організаціями в різних сферах.

Подальше розширення санкцій (квітень-травень) було пов'язано із загостренням ситуації на сході України. Організатори санкцій звинуватили Росію в діях, спрямованих на підрив територіальної цілісності України, - зокрема, в постачанні зброї проросійським повстанцям.

Наступний виток санкцій був пов'язаний з катастрофою Boeing 777 в Донецькій області 17 липня 2014 року, причиною якої, на думку керівництва ряду держав, стали дії повстанців, які підтримуються Росією.

НАТО. 3 2014 року НАТО зупинило співпрацю з Росією.

Зокрема, 6 березня 2014 року призупинила проведення військових і цивільних зустрічей з Росією, а також відмовилася від планування спільних військових місій [96]. 17 березня призупинила практичне співробітництво з Росією і виключила її з процесу ліквідації сирійської хімічної зброї [97]. 1 квітня призупинила всі форми співпраці з Росією, крім переговорів на рівні послів і вище [98]. 5 квітня Парламентська асамблея НАТО припинила співпрацю з Федеральними зборами Російської Федерації. 7 квітня закрила вільний доступ до штаб-квартири всім працівникам місії Росії при Організації Північноатлантичного договору, за винятком посла, його заступника і двох помічників. 30 травня відкликала асоційоване членство російського парламенту в Парламентській Асамблеї НАТО. 7 серпня генеральний секретар НАТО Андерс Фог Расмуссен під час візиту до Києва заявив, що організація припиняє співпрацю з Російською Федерацією.

ОЕСР. 12 березня 2014 року Організація економічного співробітництва і розвитку рішенням керуючої ради призупинила процес прийняття Росії до свого складу і оголосила про посилення співпраці з Україною [99].

ЄС. ЄС в 2014 році скасував видачу віз жителям Криму. Протягом 2014 роки ЄС розширював санкційні списки, що стосуються певних осіб.

Також ЄС ввів санкції в сферах торгівлі та інвестицій проти Криму і Севастополя. 14 травня відмовився від участі в конференції «Енергетичний діалог Росія-ЄС: газовий аспект» проходить в Брюсселі. 18 липня Європейський інвестиційний банк, за рекомендацією Європейської ради, припинив нове фінансування проектів в Росії [100][101].

31 липня ввів санкції проти «Ощадбанку Росії», банку ВТБ, «Газпромбанку», «Зовнішекономбанку», «Россельхозбанка». Також ввів ембарго на імпорт і експорт зброї в Росію. Також ввів заборону на поставки в

Росію високотехнологічного обладнання для видобутку нафти в Арктиці, на глибоководному шельфі і сланцевої нафти.

З 12 вересня ЄС ввів ряд санкцій по: забороні організації боргового фінансування певних компаній; посиленню обмеження на надання інвестиційних послуг для певних банків; введенню санкції на окремі організації.

20 грудня заборонив інвестиції до Криму і Севастополя. Крім того, заборонив надання технічної допомоги і надання будівельних та інженерних послуг, пов'язаних з інфраструктурою півострова. У 2015 році ЄС продовжив санкції проти певних осіб і самих Криму з Росією та деяких компаній.

G8 «Велика вісімка». 25 березня 2014 року призупинила участь Росії в організації [102]. 18 березня 2014 скасувала саміт «Групи восьми», який повинен був пройти в червні в Сочі [103].

Європейська асоціація вільної торгівлі. 19 березня 2014 року призупинила переговори про укладення договору про зону вільної торгівлі з Митним союзом Росії, Казахстану і Білорусії [104].

Європейська організація з безпеки аеронавігації. 2 квітня 2014 року проінформувала користувачів повітряного простору про заборону, введеному Державіаслужбою України, на здійснення авіаперельотів в Крим. 4 квітня випустила обов'язкову до виконання рекомендацію всім авіакомпаніям облітати стороною повітряний простір Криму [105].

Рада Європи. 10 квітня 2014 року позбавив російську делегацію права голосу і заборонив її представникам займати керівні посади в Парламентській асамблеї Ради Європи, а також заборонив російським представникам брати участь в місіях спостерігачів Парламентської асамблеї Ради Європи до кінця 2016 року [106]. 26 січня 2016 року визнав законною практику введення санкцій проти депутатів, які відвідують неконтрольовані території, в тому числі – Крим [107].

Європейський банк реконструкції і розвитку. 23 липня 2014 року заморозив прийняття рішень про нові проекти в Росії. 3 жовтня заявив про

закриття регіональних представництв в Єкатеринбурзі, Красноярську, Ростові-на-Дону, Владивостоці та Самарі [108].

Міжнародний банк реконструкції та розвитку. У 2014 році заморозив прийняття рішень про нові проекти в Росії.

Міжнародна асоціація морських кадетів. У 2014 році попередила про небажаність участі російської сторони в форумі проходив в Канаді і прийняла рішення про перенесення конференції Міжнародної асоціації морських кадетів запланованої на 2016 рік з Великого Новгороду в Індію. 25 червня 2015 року анулювала запрошення російської делегації на конференцію Міжнародної асоціації морських кадетів в Нідерландах [109].

Австралія. 19 березня 2014 року заморозила рахунки, а також заборонила в'їзд восьми громадянам Росії і чотирьом громадянам України, які грають важливу роль в російській загрозі суверенітету і територіальній цілісності України. Поступово розширювала свій список санкцій на окремі особи. 1 вересня запровадила заборону на: поставки Росії озброєння і устаткування для нафтогазової сфери, доступ російських державних банків на австралійський ринок капіталу, інвестиції в Крим або торгівлю з ним. Ввела санкції на деякі компанії і організації. 1 вересня 2014 року ввела заборону на: поставки Росії озброєння і устаткування для нафтогазової сфери, доступ російських державних банків на австралійський ринок капіталу, інвестиції в Крим або торгівлю з ним [110].

Албанія. З 11 квітня 2014 року приєдналася до індивідуальних санкцій Євросоюзу, які були введені проти окремих осіб, зокрема - проти російських громадян, проросійських кримських політиків, компаній, банків. Також приєдналася до санкцій: в сфері торгівлі та інвестицій; проти Криму і Севастополя; ембарго на імпорт і експорт зброї і подібного матеріалу в Росію; забороні на постачання в Росію високотехнологічного обладнання для видобутку нафти в Арктиці, на глибоководному шельфі і сланцевої нафти. З 2016 приєдналася до продовження санкцій Євросоюзу проти Криму, а з 2017 року - проти Росії.

Великобританія. 13 березня 2014 року припинила військову співпрацю з Росією, в тому числі перестала постачати в Росію предмети військового призначення та скасувала заплановані спільні військові навчання [111], [112]. 15 травня відмовилася брати участь в 14-й міністерській зустрічі Міжнародного енергетичного форуму в Москві в зв'язку з позицією Росії по Україні.

13 липня виключила Росію зі списку країн, яким дозволено купувати британську авіапродукцію, і відмовила у видачі віз членам російської делегації, яка повинна була представляти Росію на авіасалоні «Фарнборо» [113]. 21 липня призупинила дію всіх ліцензій на поставки зброї, компонентів озброєнь і продукції подвійного призначення до Росії, а також скасувала всі візити на вищому рівні, візити військових фахівців і командування, поїздки інвестиційних та економічних делегацій і повністю заморозила все військове співробітництво з Росією [114]. 16 лютого 2015 року відмовила Росії в участі у виставці оборонних технологій DSEI-2015 [115].

Шотландія. Королівський банк Шотландії скоротив загальний ліміт і ввів кредитні обмеження на нові операції для російських компаній.

Німеччина. 19 березня 2014 року призупинила виконання військового контракту з Росією вартістю 120 млн євро [116]. 21 березня припинила експорт оборонної продукції в Росію. 19 квітня відмовилася брати участь в щорічних міжурядових російсько-німецьких консультаціях в рамках «Петербурзького діалогу» [117]. 24 квітня припинила експорт військової продукції в Росію. 4 серпня відкликала у компанії Rheinmetall дозвіл на будівництво центру бойової підготовки для російських солдатів в селищі Муліно [118].

Грузія. 23 червня приєдналася до санкцій Європейського союзу, що стосуються експорту продукції, та що виготовляється в Севастополі і Криму. З 18 липня 2018 року приєдналася до продовження санкцій Євросоюзу проти Криму.

Ісландія. З 15 жовтня 2014 року приєдналася до індивідуальних санкцій Євросоюзу, введених проти окремих осіб, компаній, банків, дрібних оборонних концернів, авіакомпанії «Добролёт». Також приєдналася до введених в даний період санкцій: в сферах торгівлі та інвестицій проти Криму і Севастополя; ембарго на імпорту і експорту зброї і подібного матеріалу в Росію; заборони на постачання в Росію високотехнологічного обладнання для видобутку нафти в Арктиці, на глибоководному шельфі і сланцевої нафти. Далі Ісландія поступово розширювала список санкцій на окремі особи, організації. Вона приєдналася до заборони інвестицій до Криму і Севастополя. Продовжувала санкції проти Росії.

Канада. 5 березня 2014 року припинила військову співпрацю з Росією [119]. 7 березня вислала зі своєї території усіх російських військовослужбовців [120]. До 2016 року розширювала список санкцій на окремі особи. Вводила санкції проти акціонерних товариств, банків, компаній, підприємств. 8 квітня 2014 року видворила зі своєї території заступника військового аташе посольства Росії [121]. Відмовилася від участі в робочих засіданнях Арктичної ради. 26 квітня відмовилася від запуску мікросупутника МЗMSat за допомогою російської ракети з космодрому Байконур [122]. 19 грудня оголосила про введення нових обмежень на експорт технологій, що використовуються в Росії для розвідки нафти і добувної промисловості, і нових санкцій у фінансовій сфері [123].

Латвія. 20 березня 2014 року припинила військову співпрацю з Росією [124]. 8 квітня припинила мовлення телеканалу «Росія» через «упереджене висвітлення ситуації на Україні».

Литва. 12 квітня 2016 року ввела санкції проти 46 чоловік, причетних до засудження Надії Савченко, Олега Сенцова і Олександра Кольченко [125]. 6 грудня заборонила в'їзд суддям Конституційного суду Російської Федерації [126]. 7 грудня 2018 року ввела санкції проти 20 росіян причетних до інциденту в Керченській протоці [127].

Ліхтенштейн. 3 2014 року приєднався до санкцій Євросоюзу проти окремих осіб, компаній, організацій, банків, авіакомпанії «Добролёт», дрібних оборонних концернів. Також приєдналася до введених санкцій: в сферах торгівлі та інвестицій проти Криму і Севастополя; ембарго на імпорт і експорт зброї і подібного матеріалу в Росію; забороні на постачання в Росію високотехнологічного обладнання для видобутку нафти в Арктиці, на глибоководному шельфі і сланцевої нафти; забороні інвестицій до Криму і Севастополя; продовження санкцій проти Криму і продовження санкцій проти Росії.

Молдавія. 21 березня 2014 року приєдналася до санкцій Європейського союзу проти Росії. 4 липня заборонила мовлення на своїй території телеканалу «Росія-24» [128].

Нідерланди. 11 квітня 2014 року Нідерланди припинили військову співпрацю з Росією [129].

Норвегія. 18 березня 2014 року призупинила участь в переговорах про створення зони вільної торгівлі між Європейською асоціацією вільної торгівлі та Митним союзом Росії, Білорусії і Казахстану [130]. 11 квітня приєдналася до індивідуальних санкцій Євросоюзу, а також деяких компаній і підприємств, банків, концерну ППО «Алмаз-Антей» та авіакомпанії «Добролет» та інших дрібних оборонних концернів. Також приєдналася до введених санкцій в сферах торгівлі та інвестицій проти Криму і Севастополя; ембарго на імпорт і експорт зброї і подібного матеріалу в Росію; забороні на постачання в Росію високотехнологічного обладнання для видобутку нафти в Арктиці, на глибоководному шельфі і сланцевої нафти.

21 листопада оголосила про припинення всіх політичних контактів з Росією [131].

24 квітня 2015 року приєдналася до санкцій Євросоюзу. Заборона торкнулася техніки і обладнання для розвідки і видобутку нафти на глибині понад 150 м на морському шельфі за Полярним колом і надання позик або

кредитів для певних перерахованих компаній. Також були посилені заборони щодо Криму і Севастополя. Продовжувалися санкції проти Криму і Росії.

Нова Зеландія. 3 березня 2014 року призупинила переговори з Митним союзом Росії, Білорусії і Казахстану про створення зони вільної торгівлі і відкликала міністра торгівлі Тіма Гросер з Москви [132]. 23 березня ввела санкції проти осіб, що вважаються відповідальними за приєднання Криму до Росії, які полягають в забороні на в'їзд на її територію [133].

Польща. 26 березня 2014 року скасувала Форум регіонів з Росією. 3 квітня Poczta Polska припинила доставку листів і посилок, призначених для жителів Криму [134].

США. 4 березня 2014 року заморозили інвестиційне та військове співробітництво з Росією, також були скасовані двосторонні переговори і планування конференцій. 16 березня президент США Барак Обама підписав указ, яким вводяться санкції проти ряду російських посадових осіб у вигляді заморожування їх банківських рахунків, арешту майна та відмови у видачі в'їзних віз.

27 березня призупинили співпрацю з Росією у сфері боротьби з наркотиками. 28 березня припинили ліцензування експорту в Росію товарів і послуг оборонного призначення [135].

30 березня припинили роботу російсько-американської президентської комісії [136]. 2 квітня призупинили ряд проектів з Росією в рамках двосторонньої президентської комісії, а також деякі напрямки співпраці по лінії правоохоронних органів, а фінансування на їх реалізацію переадресували Україні [137]. 3 квітня призупинили консультації з Росією в галузі протиракетної оборони, а також призупинили співпрацю в космічній сфері за винятком проекту Міжнародної космічної станції [138] і по ряду проектів в області мирного атома. 7 квітня припинили співпрацю з Росією в рамках програми Нанна-Лугара [139], а також закрили доступ громадянам Росії до об'єктів Міністерства енергетики, включаючи Брукгейвенську національну лабораторію.

Розширювали індивідуальний список санкцій, а також список компаній, банків, підприємств, морських портів, залізниць.

Також заборонили продавати Росії високотехнологічні товари, які можуть посилити боєздатність російської армії і анулювали раніше видані ліцензії на їх поставки. 7 травня виключили Росію з торгової програми, що дозволяє країнам з перехідною економікою безмитно імпортувати в США певні види товарів [140].

6 серпня заборонили постачання в Росію обладнання для глибинного видобутку (понад 152 метрів), розробки арктичного шельфу і сланцевих запасів нафти і газу, постачання технологій нетрадиційної видобутку енергоносіїв [141].

Були введені економічні санкції відносно Криму: заборонили ввезення на свою територію, прямо або побічно, будь-яких товарів, послуг або технологій з Криму; заборонили надання дозволів, фінансування або сприяння угодам, які полягають особам, які потрапили під санкції та ін.

31 березня 2015 року припинили діалог з російською стороною щодо встановлення в європейських країнах елементів системи протиракетної оборони [142].

24 червня ввели покарання для будь-яких іноземних банків, що виробляють фінансові операції з внесеними раніше в санкційні списки російських юридичних і фізичних осіб [143].

18 листопада заявили, що планують припинити закупівлю російських вертольотів Мі-17 для Афганістану. Замість них будуть закуповуватися американські Sikorsky UH-60 Black Hawk [144].

23 грудня заборонили Міністерству оборони виділення коштів на військову співпрацю з Росією, на будь-яку діяльність, яка пов'язана з визнанням суверенітету Росії в Криму, а також на співпрацю з Росією в різних технологічних сферах. Крім того, продовжили до 2027 року заборону на обмін інформацією з Росією про протиракетну оборону, а також на

створення об'єднаних систем протиракетної оборони з Росією і Китаєм [145], [146].

Франція. 22 березня 2014 року призупинила більшу частину військового співробітництва з Росією, в тому числі обмін візитами і проведення спільних навчань [147]. 3 вересня призупинила постачання до Росії першого з двох замовлених раніше вертольотоносців класу «Містраль» - корабля «Владивосток» [148] в зв'язку з діями Росії в конфлікті на сході України. 5 серпня 2015 року розірвала контракт на поставку вертольотоносців класу «Містраль» Росії [149].

Чорногорія. 11 квітня 2014 року приєдналася до індивідуальних санкцій Євросоюзу, а також компаній, підприємств, організацій, банків, дрібних оборонних концернів, авіакомпанії «Добролёт».

Також приєдналася до введених в даний період санкцій: в сферах торгівлі та інвестицій проти Криму і Севастополя; ембарго на імпорт і експорт зброї і подібного матеріалу в Росію; забороні на постачання в Росію високотехнологічного обладнання для видобутку нафти в Арктиці, на глибоководному шельфі і сланцевої нафти.

Приєдналася до санкцій Євросоюзу на: заборону інвестицій до Криму і Севастополя; продовження санкцій проти Криму і Севастополя та Росії.

Чехія. 2 квітня 2014 року Česká pošta припинила доставку листів і посилок, призначених для жителів Криму [150]. 3 вересня Прага припинила партнерські відносини з російськими містами Москвою і Санкт-Петербургом [151]. 14 вересня офіційно заявила про припинення контактів з Росією на рівні урядовців та обмеження контактів на рівні їхніх заступників.

Швейцарія. 19 березня 2014 року зупинила процес створення зони вільної торгівлі з Митним союзом Росії, Білорусії і Казахстану [152]. 26 березня прийняла до відома санкції, введені Європейським союзом і США, і вирішила вжити всіх необхідних заходів для того, щоб швейцарська територія не використовувалася для їх обходу. Також підтвердила, що

введені Європейським союзом візові обмеження поширюються на її територію відповідно до Шенгенської угоди.

27 березня заморозила військову співпрацю з Росією [153]. Поступово розширювала індивідуальний санкційний список, а також список організацій, банків.

13 серпня прийняла до відома нові секторальні санкції, введені Євросоюзом, і прийняла рішення доповнити вже діючі заходи таким чином, щоб швейцарська територія не використовувалася для обходу санкцій. Також розширила список найменувань товарів військового призначення, постачання яких заборонені в Росії [154].

Ввела заборону на імпорт і експорт деяких ключових товарів, які використовуються у видобутку нафти і газу, заборону на імпорт матеріалів військового призначення з Росії та експорт обладнання для нафтової промисловості, а також обмеження щодо інвестицій для Криму і Севастополя.

Швеція. 9 квітня 2014 року Швеція припинила військову співпрацю з Росією.

Японія. 18 березня 2014 року припинила переговори про лібералізацію візового режиму для громадян Росії [155] [156]. 29 квітня анулювала і припинила видачу віз 23 співробітникам державних структур Росії і іншим особам. 10 травня припинила консультації з Росією з питання спірних островів [157]. 5 серпня ввела додаткові санкції проти 40 фізичних осіб і кримських компаній «Чорноморнафтогаз» і «Феодосія».

Далі Японія поступово розширювала список санкцій, що стосується окремих осіб, а також банків, організацій.

6 жовтня скасувала спільні російсько-японські навчання і відмовилася від співпраці з Москвою в сфері безпеки.

Восени 2016 року Експортно-імпортний банк Японії обмежив фінансування компаній і фінінститутів Росії, він: не вкладатиме в проекти, з яких вийшли інвестори ЄС і США після санкцій; стежитиме за тим, щоб в

цих проектах не брали участь приватні інвестори країни; продасть права на все вже видані такі кредити приватним інвесторам.

Японія заявила, що не має наміру підписувати з Росією економічних угод, які суперечили б політиці санкцій, накладених на Москву країнами «Великої сімки» після анексії РФ українського півострова Крим і в зв'язку з російською політикою щодо України.

У вересні 2020 року Японія відмовилася укласти мирний договір з Росією (однією з причин такого кроку було приєднання Криму до РФ).

Республіка Косово. 17 вересня 2014 року Республіка Косово приєдналася до введених раніше санкцій Європейського союзу і США [158].

Висновки до розділу 3.

Таким чином, можна сказати, що у період озброєного конфлікту на сході України низкою держав-партнерів було прийнято рішення про надання військово-політичної допомоги Україні. Зокрема, з 2014 року почалися поставки матеріально-технічної та гуманітарної допомоги. В цілому, тільки з боку Сполучених Штатів Америки в допомогу Україні з 2014 по 2017 рік було інвестовано більше 658 000 000 доларів.

Станом на середину березня 2015 року іноземні партнери передали Збройним силам України допомогу військовим обладнанням, спорядженням і предметами постачання загальною вартістю 120 мільйонів доларів США: Канада передала українській армії гуманітарну допомогу на суму 20 мільйонів доларів; Польща передала допомогу на загальну суму в 5,5 мільйона доларів; Австралія передала предмети зимової форми одягу загальною вартістю 2,3 мільйона доларів; Великобританія передала допомогу на загальну суму 1,8 мільйона доларів; Словаччина передала допомогу на загальну суму 632 тисячі доларів тощо.

Допомога від ЄС. У період з 2014 - 2020 рр. допомога ЄС склала: в надзвичайних ситуаціях і для якнайшвидшого відновлення склала 1 млрд

євро; гуманітарна допомога держав-членів ЄС склала 268,9 млн євро; гуманітарна допомога від Європейської Комісії склала 154,8 млн євро. Європейський Союз, як один з найбільших донорів гуманітарної допомоги в східній Україні, надав більш 154,8 млн євро допомоги в надзвичайних ситуаціях, включаючи 13 млн євро, наданих у 2020 році.

За даними Мінсоцполітики, в 2014 році в Україну надійшло 27,4 тисяч тонн гуманітарних вантажів, а вже в 2015 році ця цифра досягла 36 тисяч тонн і продовжує рости. Допомогу Україні надають 57 країн .

На сьогоднішній день більше 700 000 дітей і викладачів потребують гуманітарної допомоги і захисту, а приблизно 3 500 школам необхідно забезпечити безпечні умови роботи. При цьому фінансування програм захисту дітей та заходів в сфері освіти в рамках Плану гуманітарного реагування 2019 року залишається недостатнім: на даний момент отримано тільки 7% необхідних коштів. Проте, гуманітарні організації продовжують використовувати обмежені ресурси для задоволення потреб дітей. За даними моніторингового звіту про виконання заходів по реагуванню, опублікованого в квітні, тільки в 2018 році більше 210 000 дітей по обидві сторони від «лінії розмежування» отримали гуманітарну допомогу.

За даними аналізу в звіті про виконання Плану гуманітарного реагування 2018 року, в 2018 році завдяки підтримці донорів 1,3 мільйона людей по обидві сторони від «лінії розмежування» отримали певні види допомоги і захисту. Ця цифра включає надання допомоги у всіх критичних секторах: від відновлення доступу до водопостачання, освіти, медичних послуг до забезпечення даху над головою, підготовки до зими, психологічної підтримки та, найважливіше, захисту.

У 2020 році новий план гуманітарної допомоги від ООН зажадає \$ 158 млн.

Згідно з даними Організації економічного співробітництва та розвитку, ФРН посідає третє місце серед донорів України, поступившись США і Євросоюзу.

Міжнародні санкції щодо Росії, що почали застосовуватися у 2014 році — політичні та економічні заходи, направлені на припинення агресії Росії проти України. Санкції ввели ЄС та США, Канада, Японія, Норвегія, Швейцарія, Австралія, Нова Зеландія, загалом — 41 країна, власне Україна, а також Парламентська асамблея Ради Європи та, неформально, Китай. Метою санкцій є припинення фінансування, озброєння та постачання Росією терористів на схід України.

Такі організації як ЄС, НАТО, Рада Європи, G8, ОЕСР та такі держави як США, Австралія, Литва, Канада, Великобританія та Німеччина жорстко засудили дії РФ на сході України. Усі вони ввели або приєдналися до санкційних списків – індивідуальних або тих, що стосуються певних організацій, банків, дрібних оборонних концернів, підприємств тощо. Такі держави та організації як США, Литва визнали Росію державою-агресором. А така організація як НАТО навіть повністю припинила усі види співробітництва із РФ.

ВИСНОВКИ

Отже, в ході проведеного дослідження було досягнуто наступних висновків.

1. Базовими поняттями для дослідження виступили: «агресія», «збройний конфлікт», «міжнародні організації», «нормативно-правовий акт», «міжнародні санкції», «анексія», «окупація», «сепаратизм».

2. Дослідження було здійснено за допомогою комплексу наукових принципів: об'єктивності; підходів: системного; методів: порівняльного аналізу, структурно-функціонального, статистичного аналізу, узагальнення, формалізації, методу вивчення документів.

3. Ступінь вивченості проблеми. Ступінь вивченості проблеми. Її фактично немає, тому що у списку використаних джерел відсутні наукові роботи.

4. Емпірична база. Емпіричну базу складають офіційні та неофіційні джерела. Офіційні поділяються на : заяви державних та політичних діячів; нормативно – правові документи, конвенції, договори та ін.; матеріали статистики. До неофіційних належать матеріали ЗМІ. Сюди належать вітчизняні та зарубіжні матеріали.

5. Реагування міжнародних організацій і держав полягало в усних висловлюваннях, письмових доповідях, укладанні інформативно-правових документів. Практично абсолютна більшість засуджує Росію в розпалюванні збройного конфлікту на сході України, визнає анексію Криму і референдум незаконними. Багато організацій і держави вважають конфлікт на сході України міжнародним. Росія також звинувачується в підтримці сепаратизму на сході України. Країни та організації, які уклали правові документи, такі як резолюції і т.д., визнають Росію країною-агресором.

Основні міжнародні нормативно-правові акти, що стосуються агресії РФ проти України: резолюція ГА ООН № 68/262 «Територіальна

целостность Украины»[59] от 2014 года; резолюція ГА ООН № 72/190 « Стан з правами людини в Автономній Республіці Крим та м. Севастополь (Україна)»[61] від 2017 року; Женевська заява [62]; Мінський протокол; Друга Мінська угода[63]; «План Мореля» та ін.

Нормативно-правові акти України стосовно агресії РФ: Закон « Про внесення змін до деяких законів України щодо визначення дати початку тимчасової окупації» від 2015 року; Закон України « Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях»[67] від 2018 року; Постанова ВРУ « Про Заяву Верховної Ради України» « Про відсіч збройній агресії РФ та подолання її наслідків»[68] від 2015 року тощо.

6. 30 квітня 2020 року ВРУ ухвалила постанову № 571-ІХ «Про Звернення ВРУ до парламентів іноземних держав та парламентських Асамблей міжнародних організацій стосовно засуджених триваючої збройної агресії РФ проти України, незаконної анексії АР Крим і м. Севастополя та окупації окремих районів Донецької та Луганської областей, політичних репресій проти громадян України та звільнення політичних в'язнів – громадян України»[1].

Саме звернення ґрунтується на неухильному додержанні Україною норм і принципів Статуту ООН[70], Загальної Декларації прав людини[82], Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод[83] тощо. ВРУ звертається до парламентів іноземних держав із закликами : засудити дії РФ; продовжити політику невизнання анексії Криму та м. Севастополя; засудити порушення прав і свобод людини на тимчасово окупованих територіях; засудити незаконне спорудження Росією мостового переходу через Керченську протоку; вимагати від РФ відмовитися від розширення агресивних дій в Чорноморському регіоні та практики перекриття значних районів акваторії Чорного та Азовського морів під приводом військових навчань тощо.

7. Міжнародно-правовою основою кваліфікації дій РФ на Україні як акту агресії виступає Резолюція ГА ООН 1974 р. «Визначення агресії»[73]. У резолюції силові дії РФ проти України на території її Донецької та Луганської областей підпадають під ознаки, визначені пунктами 1 (РФ здійснила збройний напад на територію України), 2 і 4 (застосовує зі своєї території різні види зброї проти України), та 7 (заслала на територію України озброєні банди, найманців тощо). Проте на сьогодні ні МС ООН, ні Міжнародний кримінальний суд, ні ГА ООН, ні Рада Безпеки не можуть виробити практичних мір щодо зупинення агресії РФ проти України.

8. У період озброєного конфлікту на сході України низкою держав-партнерів було прийнято рішення про надання військово-політичної допомоги Україні. Зокрема, з 2014 року почалися поставки матеріально-технічної та гуманітарної допомоги. В цілому, тільки з боку Сполучених Штатів Америки в допомогу Україні з 2014 по 2017 рік було інвестовано більше 658 000 000 доларів.

Станом на середину березня 2015 року іноземні партнери передали Збройним силам України допомогу військовим обладнанням, спорядженням і предметами постачання загальною вартістю 120 мільйонів доларів США: Канада передала українській армії гуманітарну допомогу на суму 20 мільйонів доларів; Польща передала допомогу на загальну суму в 5,5 мільйона доларів; Австралія передала предмети зимової форми одягу загальною вартістю 2,3 мільйона доларів; Великобританія передала допомогу на загальну суму 1,8 мільйона доларів; Словаччина передала допомогу на загальну суму 632 тисячі доларів тощо.

Допомога від ЄС. У період з 2014 - 2020 рр. допомога ЄС склала: в надзвичайних ситуаціях і для якнайшвидшого відновлення склала 1 млрд євро; гуманітарна допомога держав-членів ЄС склала 268,9 млн євро; гуманітарна допомога від Європейської Комісії склала 154,8 млн євро. Європейський Союз, як один з найбільших донорів гуманітарної допомоги в

східній Україні, надав більш 154,8 млн євро допомоги в надзвичайних ситуаціях, включаючи 13 млн євро, наданих у 2020 році.

За даними Мінсоцполітики, в 2014 році в Україну надійшло 27,4 тисяч тонн гуманітарних вантажів, а вже в 2015 році ця цифра досягла 36 тисяч тонн і продовжує рости. Допомогу Україні надають 57 країн .

На сьогоднішній день більше 700 000 дітей і викладачів потребують гуманітарної допомоги і захисту, а приблизно 3 500 школам необхідно забезпечити безпечні умови роботи. При цьому фінансування програм захисту дітей та заходів в сфері освіти в рамках Плану гуманітарного реагування 2019 року залишається недостатнім: на даний момент отримано тільки 7% необхідних коштів. Проте, гуманітарні організації продовжують використовувати обмежені ресурси для задоволення потреб дітей. У 2020 році новий план гуманітарної допомоги від ООН зажадає \$ 158 млн.

9. Міжнародні санкції щодо Росії, що почали застосовуватися у 2014 році — політичні та економічні заходи, направлені на припинення агресії Росії проти України. Санкції ввели ЄС та США, Канада, Японія, Норвегія, Швейцарія, Австралія, Нова Зеландія, загалом — 41 країна, власне Україна, а також Парламентська асамблея Ради Європи та, неформально, Китай. Метою санкцій є припинення фінансування, озброєння та постачання Росією терористів на схід України.

Такі організації як ЄС, НАТО, Рада Європи, G8, ОЕСР та такі держави як США, Австралія, Литва, Канада, Великобританія та Німеччина жорстко засудили дії РФ на сході України. Усі вони ввели або приєдналися до санкційних списків – індивідуальних або тих, що стосуються певних організацій, банків, дрібних оборонних концернів, підприємств тощо. Такі держави та організації як США, Литва визнали Росію державою-агресором. А така організація як НАТО навіть повністю припинила усі види співробітництва із РФ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Джерела

1. Про Звернення Верховної Ради України до парламентів іноземних держав та парламентських асамблей міжнародних організацій щодо засудження триваючої збройної агресії Російської Федерації проти України, незаконної анексії Автономної Республіки Крим і міста Севастополя та окупації окремих районів Донецької і Луганської областей, політичних репресій проти громадян України та звільнення політичних в'язнів - громадян України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/571-20#Text> (дата звернення : 27.10.2020).
2. У Радбезі ООН сварили Росію за зброю, «вибори» та висловили занепокоєння. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/26689666.html> (дата звернення : 27.10. 2020).
3. ООН не может подтвердить сообщения о вводе российских войск на Украину. URL: <https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/1406689> (дата звернення : 27.10.2020).
4. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. Report on the human rights situation in Ukraine, 15 December 2014. URL: <https://www.ohchr.org/EN/Countries/ENACARegion/Pages/UARports.aspx> (дата звернення : 27.10.2020).
5. Paul Roderick Gregory. International Criminal Court: Russia's Invasion Of Ukraine Is A 'Crime,' Not A Civil War . URL : <https://www.forbes.com/sites/paulroderickgregory/2016/11/20/international-criminal-court-russias-invasion-of-ukraine-is-a-crime-not-a-civil-war/#5bda36bf7ddb> (дата звернення : 27.10.2020).
6. В Гааге в Международном суде ООН начнутся слушания по иску Украины против России. URL: <https://politics.segodnya.ua/politics/v-gaage-v->

mezhdunarodnom-sude-oon-nachnutsya-slushaniya-po-isku-ukrainy-protiv-rossii-922069.html (дата звернення : 27.10.2020).

7. Представители ОБСЕ опровергли движение военной техники из России на Украину. URL: <https://www.interfax.ru/world/393747> (дата звернення : 27.10.2020).

8. Генсек ОБСЕ заявил, что не видел российских войск на востоке Украины. URL: <https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/1765559> (дата звернення : 27.10.2020).

9. Лейва Мария. Наблюдатели ОБСЕ обнаружили на Украине систему залпового огня «Буратино» URL: <https://www.rbc.ru/politics/02/10/2015/560e58709a7947e931992e4e> (дата звернення : 27.10.2020).

10. Zverev Anton. Deadly Russian rocket system spotted in Ukraine for first time. URL: <https://cn.reuters.com/article/instant-article/idUSKCN0RW0UL20151002> (дата звернення : 27.10.2020).

11. СММ ОБСЕ не подтверждает присутствие на Донбассе российских войск, — Заньер. URL: <https://interfax.com.ua/news/political/369086.html> (дата звернення : 27.10.2020).

12. Противник не найден: миссия ОБСЕ не обнаружила на Донбассе войска РФ. URL: https://aif.ua/opinion/protivnik_ne_nayden_missiya_obse_ne_obnaruzhila_na_don_basse_voyska_rf?utm_source=aifrelated&utm_medium=click&utm_campaign=aifrelated (дата звернення : 27.10.2020).

13. La situation dans le Donbass en Ukraine: entretien avec le chef de l'OSCE — RFI. URL: <https://www.rfi.fr/fr/emission/20161124-ukraine-donbass-osce-entretien-alexander-hug> (дата звернення : 27.10.2020).

14. Подчиняющиеся Киеву силы наступают на Славянск. Онлайн-трансляция. URL: https://www.gazeta.ru/politics/2014/04/24_a_6004513.shtml (дата звернення : 27.10.2020).

15. President Kanerva decries 'unacceptable restrictions' on Ukraine border observers, urges reform before OSCE Permanent Council. URL: <https://www.osce.org/pa/126685> (дата звернення : 27.10.2020).

16. ОБСЕ: миссии на Украине создают "неприемлемые ограничения". URL: <https://www.lrt.lt/ru/novosti/17/77879/obse-missii-na-ukraine-sozdaiut-nepriemlemye-ogranicheniia> (дата звернення : 27.10.2020).

17. Resolution on Clear, Gross and Uncorrected Violations of Helsinki Principles by the Russian Federation. URL: <http://www.old.oscepa.org/meetings/annual-sessions/2014-baku-annual-session/2014-baku-final-declaration/1850-06> (дата звернення : 27.10.2020).

18. ЄС оприлюднив список громадян Росії та України, які потрапили під санкції. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2014/03/17/7019337/> (дата звернення : 27.10.2020).

19. В ЕС поддержали действия Киева по наведению порядка на востоке Украины. URL: <https://www.dw.com/ru/в-ес-поддержали-действия-киева-по-наведению-порядка-на-востоке-украины/a-17552078> (дата звернення : 27.10.2020).

20. Глава военной разведки ЕС: на Украине нет широкомасштабного военного присутствия России. URL: <http://ru.gruzinform.ge/news/17204/glava-voennoj-razvedki-es-na-ukraine-net-SirokomasStabnogo-voennogo-prisutstviA-rossii.html> (дата звернення : 27.10.2020).

21. ЕС: Киеву следует воздержаться от применения силы в восточных областях. URL: <https://ru.euronews.com/2014/04/23/ukraine-government-says-truce-is-over> (дата звернення : 27.10.2020).

22. ЕС признаёт право Украины на антитеррористическую операцию на востоке страны. URL: <https://www.apsny.ge/2014/pol/1398402076.php> (дата звернення : 27.10.2020).

23. ЄС закликає українську владу утриматися від надмірного застосування сили. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/25359680.html> (дата звернення : 27.10.2020).

24. Special meeting of the European Council (30 August 2014) – Conclusions. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/european-council/2014/08/30/> (дата звернення : 27.10.2020).

25. Европейский парламент считает Россию угрозой ЕС. URL: <https://rus.postimees.ee/3057755/evropeyskiy-parlament-vidit-v-rossii-ugrozu-es> (дата звернення : 27.10.2020).

26. Европарламент очертил вероятный спектр новых санкций против России. URL: https://www.rbc.ru/politics/15/01/2015/54b7b1649a794704c8014298?from=materials_on_subject (дата звернення : 27.10.2020).

27. Russia Moves Artillery Units Into Ukraine, NATO Says. URL: <https://www.nytimes.com/2014/08/23/world/europe/russia-moves-artillery-units-into-ukraine-nato-says.html> (дата звернення : 27.10.2020).

28. Минобороны России опровергло утверждения НАТО о участии военных РФ в конфликте на Украине. URL: <https://tass.ru/politika/1396035> (дата звернення : 27.10.2020).

29. В НАТО заявили о российских военных на Украине. URL: <https://interfax.com.ua/news/political/220469.html> (дата звернення : 27.10.2020).

30. Чижов: НАТО, США и ЕС не представили доказательств нахождения солдат РФ на Украине. URL: <https://politikus.ru/articles/politics/28148-chizhov-nato-ssha-i-es-ne-predostavili-dokazatelstv-nahozhdeniya-soldat-rf-na-ukraine.html> (дата звернення : 27.10.2020).

31. Натовский военачальник сообщил о прибытии на восток Украины российской военной техники. URL: <https://www.interfax.ru/world/406790> (дата звернення : 27.10.2020).

32. Зеленский, Михаил. НАТО назвало российские учения нарушением женеvских соглашений. URL: <https://republic.ru/posts/40291> (дата звернення : 27.10.2020).

33. Би-Би-Си: «Генсек НАТО: России нужно не перемирие, а конфликт». URL: https://www.bbc.com/russian/multimedia/2014/09/140904_rasmussen_int (дата звернення : 27.10.2020).

34. Paul Roderick Gregory. International Criminal Court: Russia's Invasion Of Ukraine Is A 'Crime,' Not A Civil War URL: <https://www.forbes.com/sites/paulroderickgregory/2016/11/20/international-criminal-court-russias-invasion-of-ukraine-is-a-crime-not-a-civil-war/#9dce77c7ddb2> (дата звернення : 27.10.2020).

35. "Клуб заможних країн" відмовився приймати Росію. URL: https://lb.ua/economics/2014/03/13/259216_klub_bogatih_stran_otkazal_rossii.html (дата звернення : 27.10.2020).

36. Украина: идёт подготовка к масштабной операции по доставке гуманитарной помощи. URL: <https://www.icrc.org/ru/doc/resources/documents/news-release/2014/08-15-ukraine-large-scale-delivery.htm> (дата звернення : 27.10.2020).

37. Би-Би-Си: «Amnesty: Россия разделяет вину за насилие в Донбассе». URL: https://www.bbc.com/russian/international/2014/09/140905_amnesty_ukraine (дата звернення : 27.10.2020).

38. Roth Andrew. MH17 investigators say phone calls show Ukraine rebels' ties to Russia. URL: <https://www.theguardian.com/world/2019/nov/14/mh17-investigators-say-phone-calls-show-ukraine-rebels-ties-to-russia> (дата звернення : 27.10.2020).

39. Бумеранг МН-17. Стратегия «ихтамнет» обернулась для Кремля проблемой: российские силовики не получают иммунитет. URL: <https://theins.ru/politika/225415> (дата звернення : 27.10.2020).

40. Обама порівняв російську агресію з нацизмом. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2014/09/3/7036632/> (дата звернення : 27.10.2020).

41. Трамп про ймовірність визнання США анексованого Криму частиною Росії: «Подивимось». URL: <https://www.unian.ua/politics/10170200-tramp-pro-ymovirnist-viznannya-ssha-aneksovanogo-krimu-chastinoyu-rosiji-podivimosya-video.html> (дата звернення : 27.10.2020).

42. «Мы вернёмся к теме Крыма». Рекс Тиллерсон считает невозможным изменение санкционного режима без решения украинского вопроса. URL: <https://www.kommersant.ru/doc/3495144> (дата звернення : 27.10.2020).

43. Курт Волкер представил сайт о противодействии агрессии России на Украине. URL: <https://www.kommersant.ru/doc/3893762> (дата звернення : 27.10.2020).

44. СМИ: посол США осудил "террористическую тактику" луганских сепаратистов. URL: <https://www.unn.com.ua/ru/news/1328908-zmi-posol-ssha-zasudiv-terroristichnu-taktiku-luganskikh-separativ> (дата звернення : 27.10.2020).

45. Госдеп обвинил Россию в организации атак на востоке Украины. URL: <https://www.forbes.ru/news/254571-gosdep-obvinil-rossiyu-v-organizatsii-atak-na-vostoke-ukrainy> (дата звернення : 27.10.2020).

46. Госдеп США опубликовал очередные «10 ложных заявлений об Украине». URL: <https://www.rbc.ru/politics/14/04/2014/57041b1c9a794761c0ce8e57> (дата звернення : 27.10.2020).

47. ЦРУ отрицает причастность Бреннана к спецоперации на востоке Украины. URL: <https://www.vedomosti.ru/politics/news/2014/04/14/ria-novosti-cru-otricaet-prichastnost-brennana-k> (дата звернення : 27.10.2020).

48. Обама обвинил Россию в невыполнении женеvских соглашений. URL: https://tvrain.ru/news/obama_obvinil_rossiju_v_nevypolnenii_zhenevskih_soglashenij-367455/ (дата звернення : 27.10.2020).

49. Барак Обама обвинил Россию в дестабилизирующих действиях на юго-востоке Украины. URL: <https://echo.msk.ru/news/1308596-echo.html> (дата звернения : 27.10.2020).

50. H.Res.758 - Strongly condemning the actions of the Russian Federation, under President Vladimir Putin, which has carried out a policy of aggression against neighboring countries aimed at political and economic domination <https://www.congress.gov/bill/113th-congress/house-resolution/758/text> (дата звернения : 27.10.2020).

51. В Германии поддерживают АТО Киева в восточных регионах Украины . URL: <https://www.unian.net/politics/908610-v-germanii-podderjivayut-ato-kieva-v-vostochnyih-regionah-ukrainyi-smi.html> (дата звернения : 27.10.2020).

52. Президент Литвы: Восток Украины тоже имеет право на свою индивидуальность. URL: https://www.dialog.ua/news/5321_1402132932 (дата звернения : 27.10.2020).

53. Президент Литвы назвала Россию террористическим государством. URL: <https://www.rbc.ru/politics/20/11/2014/546dd439cbb20fbe188fb6a9> (дата звернения : 27.10.2020).

54. Глава военной разведки Франции: Россия никогда не готовила военного вторжения на Украину. URL: <https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/1895518> (дата звернения : 27.10.2020).

55. Французская разведка: Россия никогда не готовила вторжение на Украину. URL: https://polit.ru/news/2015/04/11/military_entrance/ (дата звернения : 27.10.2020).

56. Макрон назвал Россию агрессором на востоке Украины. URL: <https://www.interfax.ru/world/568095> (дата звернения : 27.10.2020).

57. Чешский президент сравнил Степана Бандеру с нацистом-оккупантом. URL: https://zn.ua/POLITICS/cheshskiy-prezident-sravnil-stepana-banderu-s-nacistom-okkupantom-163371_.html (дата звернения : 27.10.2020).

58. Эстония в ООН осудила агрессию РФ против Украины и Грузии, и призвала к политике непризнания. URL: <https://www.unn.com.ua/ru/news/1868294-estoniya-v-oon-zasudila-agresinyu-rf-proti-ukrayini-i-gruziyi-ta-zaklikala-do-politiki-neviznannya> (дата звернення : 27.10.2020).

59. Резолюція ГА ООН 68/262 “Територіальна цілісність України” від 27 березня 2014 року. URL: <https://undocs.org/ru/A/RES/68/262> (дата звернення : 27.10.2020).

60. Резолюція ГА ООН № 71/205 “Ситуація з правами людини в АР Крим та місті Севастополь (Україна)” від 19 грудня 2016 року. URL: <https://undocs.org/ru/A/RES/71/205> (дата звернення : 27.10.2020).

61. Резолюція ГА ООН №72/190“Стан з правами людини в Автономній Республіці Крим та місті Севастополь (Україна)” від 19 грудня 2017 року. URL: <https://undocs.org/ru/A/RES/72/190> (дата звернення : 27.10.2020).

62. До чого договорились Україна и Россия в Женеве (текст заявлення). URL: <https://delo.ua/economyandpoliticsinukraine/do-chego-dogovorilis-ukraina-i-rossija-v-zheneve-tekst-zajavleni-233900/> (дата звернення : 27.10.2020).

63. Минские соглашения. Ридер РСМД. URL: <https://russiancouncil.ru/minskprotocol> (дата звернення : 27.10.2020).

64. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН A/73/L.47 “Проблема мілітаризації Автономної Республіки Крим та м. Севастополь (Україна), а також частин Чорного і Азовського морів” від 17 грудня 2018 року. URL: <https://undocs.org/A/73/L.47> (дата звернення : 27.10.2020).

65. Резолюція ГА ООН A/C.3/73/L.48 “Ситуація з правами людини в Автономній Республіці Крим та місті Севастополь, Україна” від 22 грудня 2018 року. URL: <https://undocs.org/pdf?symbol=ru/A/C.3/73/L.48> (дата звернення : 27.10.2020).

66. Реакція світової спільноти на збройну агресію Росії. URL: <https://vseosvita.ua/library/reakcia-svitovoi-spilnoti-na-zbrojnu-agresiu-rosii->

273754.html?fbclid=IwAR0hgEt41R-

X5fK3DGRFtqV9i2TACKRySEVEcAGK9WJlwbVp_Tp0EDM2w48 (дата звернення : 27.10.2020).

67. Закон України “Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях” від 2018 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2268-19#Text> (дата звернення : 27.10.2020).

68. Постанова Верховної Ради України “Про Заяву Верховної Ради України “Про відсіч збройній агресії Російської Федерації та подолання її наслідків”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/337-19#Text> (дата звернення : 27.10.2020).

69. Постанова ВР України “Про Заяву Верховної Ради України "Про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій “ДНР” та “ЛНР”, які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/145-19#Text>

70. Статут ООН 1945 року. URL: http://www.un.org.ua/images/UN_Charter_Ukrainian.pdf (дата звернення : 27.10.2020).

71. Заключний акт НБСЄ (Гельсінський Заключний акт) 1975 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_055#Text (дата звернення : 27.10.2020).

72. Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин між державами у відповідності до Статуту ООН 1970 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_569#Text (дата звернення : 27.10.2020).

73. Резолюція ГА ООН «Визначення агресії» 1974 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-74#Text (дата звернення : 27.10.2020).

74. Декларація про неприпустимість втручання у внутрішні справи держав, про захист їх незалежності та суверенітету 1965 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_818#Text (дата звернення : 27.10.2020).

75. Декларація про неприпустимість інтервенції та втручання у внутрішні справи держав 1981 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_a33#Text (дата звернення : 27.10.2020).

76. Декларація про посилення ефективності принципу утримання від погрози силою чи застосування сили у міжнародних відносинах 1987 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_571#Text (дата звернення : 27.10.2020).

77. Будапештський меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї 1994 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_158#Text (дата звернення : 27.10.2020).

78. Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і РФ 1997 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_006#Text (дата звернення : 27.10.2020).

79. Договір між Україною і Російською Федерацією про українсько-російський державний кордон від 2003 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_157#Text (дата звернення : 27.10.2020).

80. Договір між Україною та РФ про співробітництво у використанні Азовського моря і Керченської протоки 2003 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_205#Text (дата звернення : 27.10.2020).

81. Угода між Україною та РФ про статус та умови перебування Чорноморського флоту РФ на території України 1999 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_076#Text (дата звернення : 27.10.2020).

82. Загальна декларація прав людини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення : 27.10.2020).

83. Конвенція про захист прав людини й основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення : 27.10.2020).

84. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення : 27.10.2020).

85. Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_105#Text (дата звернення : 27.10.2020).

86. Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_518#Text (дата звернення : 27.10.2020).

87. Римський статут Міжнародного кримінального суду. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення : 27.10.2020).

88. Статут МС ООН. URL: <https://www.un.org/ru/icj/statut.shtml> (дата звернення : 27.10.2020).

89. Резолюція ГА ООН № 377 1950-го року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_600#Text (дата звернення : 27.10.2020).

90. Міжнародно-правова кваліфікація дій Російської Федерації на сході України як акту агресії. URL: <http://bintel.com.ua/uk/article/ocinka/> (дата звернення : 27.10.2020).

91. Текст резолюции ПА ОБСЕ о нарушении Россией международных норм. URL: <https://112.ua/mnenie/tekst-rezolyucii-pa-obse-o-narushenii-rossiey-mezhdunarodnyh-norm-243443.html> (дата звернення : 27.10.2020).

92. Ситуация в Украине: деятельность Франции. URL: <https://www.diplomatie.gouv.fr/ru/politique-etrangere/securite-desarmement-et-non-prolifiration/crises-et-conflits/ukraine/> (дата звернення : 27.10.2020).

93. Почему гуманитарная помощь нуждается в помощи. URL: <https://glibzagoriy.me/blog/4-pochemu-humanytarnaia-pomoshch-nuzhdaetsia-v-pomoshchy/> (дата звернення : 27.10.2020).

94. Оперативная сводка – Ukraine. URL: https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Оперативная%20сводка%200-%20Ukraine%20-%2028%20мая%202019_0.pdf (дата звернення : 27.10.2020).

95. Финансовая и военная помощь от ЕС и США: Сколько денег получила Украина. URL: https://zik.ua/ru/news/2020/01/03/finansovaya_i_voennaya_pomoshh_ot_es_i_ssh_a_skolko_deneg_poluchila_ukraina_953126 (дата звернення : 27.10.2020).

96. НАТО приостановила проведение военных и гражданских встреч с Россией. URL: <https://echo.msk.ru/news/1272966-echo.html> (дата звернення : 27.10.2020).

97. НАТО приостанавливает сотрудничество с Россией. URL: https://gazeta.ua/ru/articles/politics/_nato-priostanavlivaet-sotrudnichestvo-s-rossiej/547697?mobile=true (дата звернення : 27.10.2020).

98. НАТО ограничил доступ России к своей штаб-квартире. URL: <https://politics.segodnya.ua/politics/nato-ogranichivaet-dostup-rossii-k-svoey-shtab-kvartire-510873.html> (дата звернення : 27.10.2020).

99. «Клуб богатых стран» отказался принимать Россию. URL: https://lb.ua/economics/2014/03/13/259216_klub_bogatih_stran_otkazal_rossii.html (дата звернення : 27.10.2020).

100. Проекты в России не получают кредитов Европейского инвестбанка на миллиарды евро. URL: <https://www.dw.com/ru/проекты-в-россии-не-получат-кредитов-европейского-инвестбанка-на-миллиарды-евро/a-17793108> (дата звернения : 27.10.2020).

101. Европейский совет попросил Европейский инвестиционный банк приостановить финансирование операций в России. URL: <https://www.interfax.ru/business/386205> (дата звернения : 27.10.2020).

102. N24: Россию исключили из G8, но она не обиделась. URL: <https://russian.rt.com/inotv/2014-03-25/N24-Rossiyu-isklyuchili-iz-G8> (дата звернения : 27.10.2020).

103. Меркель: Россия продолжает оставаться членом "восьмерки". URL: <https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/1056834> (дата звернения : 27.10.2020).

104. Европейская ассоциация свободной торговли приостанавливает переговоры с Россией по торговому договору. URL: <https://business-swiss.ch/2014/03/evropejskaya-associaciya-svobodnoj-torgovli-shvejcariya-tamozhennyj-soyuz-rossiya-2014-torgovyj-dogovor/> (дата звернения : 27.10.2020).

105. ИСАО: Небо Крыма должна контролировать Украина. URL: <https://www.svoboda.org/a/25334543.html> (дата звернения : 27.10.2020).

106. ПАСЕ до конца года исключила РФ из всех руководящих органов ассамблеи. URL: <https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/1111315> (дата звернения : 27.10.2020).

107. ПАСЕ разрешила Украине накладывать санкции на депутатов, которые ездят в Крым. URL: <https://www.pravda.com.ua/rus/news/2016/01/26/7096833/index.amp> (дата звернения : 27.10.2020).

108. ЕБРР закрывает пять представительств в России. URL: <https://www.dw.com/ru/ебрр-закрывает-пять-представительств-в-россии/a-40792123> (дата звернения : 27.10.2020).

109. Голландия отменила приглашение морских кадетов из России на международный форум. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/274348.html> (дата звернения : 27.10.2020).

110. Австралия расширила до уровня ЕС санкции против России. URL: https://rus.lb.ua/world/2014/09/03/278165_avstraliya_prekratila_postavki_urana.html (дата звернения : 27.10.2020).

111. Великобритания заморозила военное сотрудничество с Россией. URL: <https://www.forbes.ru/news/252365-velikobritaniya-zamorozila-voennoe-sotrudnichestvo-s-rossiei> (дата звернения : 27.10.2020).

112. Великобритания приостановила военное сотрудничество с Россией. URL: https://rus.lb.ua/world/2014/03/18/259866_velikobritaniya_priostanovila.html (дата звернения : 27.10.2020).

113. Британия не пустила россиян в Фарнборо из-за украинского кризиса. URL: <https://lenta.ru/news/2014/07/13/farnborough> (дата звернения : 27.10.2020).

114. Британия запретила поставки оружия в Россию. URL: <https://delo.ua/economyandpoliticsinukraine/britanija-zapretila-postavki-oruzhija-v-rossiju-242176/> (дата звернения : 27.10.2020).

115. «Видеть не хотим»: Лондон отказал РФ в участии в выставке военной техники. URL: <https://www.ntv.ru/novosti/1322616/> (дата звернения : 27.10.2020).

116. Germany suspends Rheinmetall military contract with Russia. URL: <https://www.dw.com/en/germany-suspends-rheinmetall-military-contract-with-russia/a-17508373> (дата звернения : 27.10.2020).

117. Лотар де Мезьер предлагает Западу пойти навстречу России. URL: <https://www.dw.com/ru/лотар-де-мезьер-предлагает-западу-пойти-навстречу-россии/a-17578829> (дата звернения : 27.10.2020).

118. Германия запретила Rheinmetall сотрудничать с Минобороны России. URL: <https://rus.azattyk.org/a/25479988.html> (дата звернения : 27.10.2020).

119. Канада прекращает военное сотрудничество с Россией. URL: <https://lenta.ru/news/2014/03/05/suspend/> (дата звернения : 27.10.2020).

120. Канада выслала российских военнослужащих. URL: <https://lenta.ru/news/2014/03/07/canada> (дата звернения : 27.10.2020).

121. Канада выдворяет заместителя военного атташе посольства России. URL :https://zn.ua/WORLD/kanada-vydvoryaet-zamestitelya-voennogo-attashe-posolstva-rossii-142864_.html (дата звернения : 27.10.2020).

122. Канада отказалась запускать спутник с Байконура из-за ситуации в Украине. URL: <https://112.ua/politika/kanada-otkazalas-zapuskat-s-baykonura-svoiy-sputnik-iz-za-situacii-v-ukraine-54370.html> (дата звернения : 27.10.2020).

123. Канада вводит дополнительные санкции против РФ. URL: <https://www.pravda.com.ua/rus/news/2014/12/19/7052688/> (дата звернения : 27.10.2020).

124. Латвия приостановила военное сотрудничество с Россией в связи с ситуацией на Украине. URL: <https://www.ntv.ru/novosti/864320/> (дата звернения : 27.10.2020).

125. Литва первая в ЕС объявила «список Савченко». URL: <https://ru.delfi.lt/news/politics/litva-pervaya-v-es-obyavila-spisok-savchenko.d?id=70968880> (дата звернения : 27.10.2020).

126. Литва объяснила, почему запретила въезд судьям из России. URL: <https://www.rosbalt.ru/world/2016/12/06/1573506.html> (дата звернения : 27.10.2020).

127. Литва ввела санкции против 20 человек, причастных к агрессии в Керченском проливе. URL: <https://www.pravda.com.ua/rus/news/2018/12/7/7200558/> (дата звернения : 27.10.2020).

128. В Молдавии запретили вещание канала «Россия 24». URL: <https://112.ua/mir/v-moldavii-zapretili-veschanie-kanala-rossiya-24-83655.html> (дата звернення : 27.10.2020).

129. Нидерланды приостанавливают военное сотрудничество с Россией. URL: <https://112.ua/politika/niderlandy-priostanavlivayut-voennoe-sotrudnichestvo-s-rossiey-iz-za-situacii-v-ukraine-48284.html> (дата звернення : 27.10.2020).

130. Норвегия заморозила переговоры о свободной торговле с Россией из-за Крыма. URL: https://rus.lb.ua/economics/2014/03/18/259867_norvegiya_zamorozila_peregovori.html (дата звернення : 27.10.2020).

131. Премьер-министр Норвегии Эрна СОЛБЕРГ: «Мы заморозили все политические контакты с Москвой». URL: <https://zn.ua/international/premer-ministr-norvegii-erna-solberg-my-zamorozili-vse-politicheskie-kontakty-s-moskvoy-.html> (дата звернення : 27.10.2020).

132. Новая Зеландия приостановила переговоры о свободной торговле с Россией из-за Украины. URL: https://rus.lb.ua/economics/2014/03/03/257942_novaya_zelandiya_priostanovila.html (дата звернення : 27.10.2020).

133. NZ announces 'modest' sanctions over Crimea seizure. URL: <https://www.nzherald.co.nz/nz/nz-announces-modest-sanctions-over-crimea-seizure/ALFKXRDCVXBICTCSB7LLWQRTSM/> (дата звернення : 27.10.2020).

134. Польша, Чехия и Германия прекратили приём посылок для отправки в оккупированный Крым. URL: <https://www.obozrevatel.com/politics/23461-polsha-prekratila-priem-posyilok-dlya-otpravki-v-okkupirovannyij-kryim.htm> (дата звернення : 27.10.2020).

135. США приостановили выдачу лицензий на экспорт в Россию «потенциально опасной продукции». URL: <https://tass.ru/ekonomika/1079370> (дата звернення : 27.10.2020).

136. Російсько-американська президентська комісія не працює через санкції. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/polituka/20140330-1509919/> (дата звернення : 27.10.2020).

137. США приостановили ряд проектів співпраці з Росією. URL: <https://www.interfax.ru/world/369120> (дата звернення : 27.10.2020).

138. Роскосмос: позиція Госдепа по співпраці з Росією з NASA «весьма смягчилась». URL: <https://tass.ru/politika/1113938> (дата звернення : 27.10.2020).

139. США припинили співпрацю з РФ по ядерній програмі Нанна-Лугара. URL: <https://novosti-n.org/ukraine/SSHA-prekratyly-sotrudnychestvo-s-RF-po-yadernoj-programme-NannaLugara-62997> (дата звернення : 27.10.2020).

140. США скасовують торгові пільги для Росії. URL: <https://www.dw.com/ru/сша-отменяют-торговые-льготы-для-россии/a-17618553> (дата звернення : 27.10.2020).

141. Санкції США проти нафтової галузі Росії вступили в силу. URL: https://zn.ua/WORLD/sankcii-ssha-protiv-neftyanoj-otrasli-rossii-vstupili-v-silu-150343_.html (дата звернення : 27.10.2020).

142. США припинили діалог з Росією по системах ПРО в Європі. URL: https://lb.ua/news/2015/04/01/300490_ssha_prekratili_dialog_rossiey.html (дата звернення : 13.10.2020).

143. США покажуть зарубіжні банки за роботу з підсанкційними клієнтами з РФ. URL: <https://korrespondent.net/business/3531759-ssha-nakazhut-zarubezhnye-banky-za-rabotu-s-podsanktsyonnyu-klyentamy-uz-rf> (дата звернення : 13.10.2020).

144. Пентагон зупиняє купівлю російських вертольотів для Афганістану. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news/28127691.html> (дата звернення : 12.10.2020).

145. Конгресс США запретил Пентагону сотрудничать с Россией. URL: https://rus.lb.ua/world/2016/12/03/352464_kongress_ssha_zapretil_pentagonu.htm (дата звернення : 27.10.2020).

146. Обама ограничил военное сотрудничество с РФ. URL: <http://news.bigmir.net/ukraine/1048186-Obama-ogranichil-voennoe-sotrydnichestvo-SShA-s-RF> (дата звернення : 27.10.2020).

147. Франция приостанавливает военное сотрудничество с РФ. URL: https://news.24tv.ua/ru/frantsiya_priostanavlivaet_voennoe_sotrudnichestvo_s_ros_siey_n423931 (дата звернення : 27.10.2020).

148. Франция отказалась поставлять России первый «Мистраль». URL: <https://lenta.ru/news/2014/09/03/mistral/> (дата звернення : 07.10.2020).

149. Франция и Россия расторгли контракт по «Мистралям». URL: <https://russian.rt.com/article/107528> (дата звернення : 17.10.2020).

150. Польша, Чехия и Германия прекратили приём посылок для отправки в оккупированный Крым. URL: <https://www.obozrevatel.com/politics/23461-polsha-prekratila-priem-posyilok-dlya-otpravki-v-okkupirovannyj-kryim.htm> (дата звернення : 27.10.2020).

151. Прага разорвала отношения с Москвой и Санкт-Петербургом из-за агрессии РФ в Украине. URL: <https://korrespondent.net/world/3413626-praha-razorvala-otnoshenya-s-moskvoi-y-sankt-peterburhom-uz-za-ahressyyu-rf-v-ukrayne> (дата звернення : 15.10.2020).

152. После аннексии Крыма Швейцария остановила создание зоны свободной торговли с ТС. URL: <https://tsn.ua/ru/svit/posle-anneksii-kryma-shveycariya-ostanovila-sozdanie-zony-svobodnoy-torgovli-s-ts-355830.html> (дата звернення : 14.10.2020).

153. Швейцарія заморожує військову співпрацю з Росією. URL: <https://www.unian.ua/politics/901049-shveytsariya-zamorojuje-viyskovu-spivpratsyu-z-rosieyu.html> (дата звернення : 14.10.2020).

154. Швейцария пообещала ввести санкции против России. URL: <https://www.epravda.com.ua/rus/news/2014/03/26/431782/> (дата звернення : 15.10.2020).

155. Японія запровадила санкції проти Росії. URL: <https://www.dw.com/uk/японія-запровадила-санкції-проти-росії/a-17502950> (дата звернення : 17.10.2020).

156. Япония и Франция ввели санкции против России: денег не дадут, «Мистралы» не продадут. URL: <https://www.kramatorsk.info/view/146272> (дата звернення : 17.10.2020).

157. Япония отменила консультации с РФ по спорным островам. URL: <https://neftegaz.ru/news/politics/225644-yaponiya-ne-budet-usilivat-voennoe-prisutstvie-u-spornykh-i-bogatykh-neftyu-i-gazom-ostrovov-v-yuzhn/> (дата звернення : 17.10.2020).

158. Правительство Косово ввело санкции против РФ. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/rus/news/2014/09/17/7026110/> (дата звернення : 18.10.2020).

159. ПА ОБСЕ осуждает грубое нарушение Россией Хельсинских принципов в отношении Украины. URL: <https://interfax.com.ua/news/political/211649.html> (дата звернення : 21.11.2020).

160. Хельсинкская декларация и резолюции, принятые парламентской ассамблеей ОБСЕ на двадцать четвертой ежегодной сессии. Хельсинки, 5 – 9 июля 2015 года. URL: <https://www.oscepa.org/documents/all-documents/annual-sessions/2015-helsinki/declaration-3/2979-2015-helsinki-declaration-rus/file> (дата звернення : 31.10.2019).

161. Текст резолюции ПА ОБСЕ о нарушении Россией международных норм. URL: <https://112.ua/mnenie/tekst-rezolyucii-pa-obse-o-narushenii-rossiey-mezhhdunarodnyh-norm-243443.html> (дата звернення : 21.08.2020).

Література

159. «Гібридна війна» Росії проти України після Революції Гідності: Монографія / В. Копійка, М. Дорошенко, В. Балюк та ін. Київ: Ніка-Центр, 2018. 280 с.

160. Блазій А. Роль та місце ЄС у протидії російській агресії в Україні // Україна в умовах трансформації міжнародної системи безпеки. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 15-16 травня, 2019 р.), упоряд.: Мальський М.З., Лещенко Л.В., Кучик О.С., Вовк Р.В. Львів: Факультет міжнародних відносин ЛНУ ім. І.Франка, 2019. С. 5-8.

161. Війна на Донбасі: реалії і перспективи врегулювання // Центр Разумкова. Національна безпека і оборона. 2019. № 1-2 (177-178). С. 3

162. Війни-XXI: полігібресія Росії. Київ, 2017. 244 с.

163. Горбулін В.П., Власюк О.С., Лібанова Е. М., Ляшенко О.М. Збройний конфлікт в Україні у термінах геополітики. URL: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:BFGw9iyL4GAJ:www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DUJRN%26P21DBN%3DUJRN%26IMAGE_FILE_DOWNLOAD%3D1%26Image_file_name%3DPDF/pubpolpr_2016_3_4.pdf+&cd=11&hl=uk&ct=clnk&gl=ua (дата звернення : 21.10.2020).

164. Кононенко К.А., Парахонський Б.О., Яворська Г.М. Системна криза міжнародної безпеки: близькосхідно-чорноморський простір Аналітична доповідь. Київ, 2016. 65 с. URL: http://old2.niss.gov.ua/content/articles/files/sustemna_kriza-a24f7.pdf (дата звернення : 11.10.2020).

165. Матеріали студентського диспуту «Роль ЄС у врегулюванні війни на сході України. Політико-економічний вимір». Львівський національний університет імені Івана Франка Факультет управління фінансами та бізнесу. Львів, 2017. 35 с.

166. Національна безпека і оборона. 2016. № 9-10 (167-168). URL: https://razumkov.org.ua/uploads/journal/ukr/NSD167-168_2016_ukr.pdf (дата звернення : 01.10.2020).

167. Пелих Г. Україна-Норвегія: роль скандинавської держави у врегулюванні «української кризи» // Роль зовнішнього чинника у суспільно-політичній кризі на Південному Сході України: збірник матеріалів круглого столу / За ред. К. Балабанова. Маріуполь: МДУ. 2017. С. 59 — 66.

168. Політика щодо Криму. рекомендації (посібник) / тищенко Ю., Каздобіна Ю., Горобчишина с., дуда а.; За заг. ред. Ю. тищенко. — київ: тоВ «агентство» Укра їна», 2018. 88 с.

169. Рабчевська О. Роль Франції в урегулюванні суспільно-політичної кризи на південному Сході України // Роль зовнішнього чинника у суспільно-політичній кризі на Південному Сході України: збірник матеріалів круглого столу / За ред. К. В. Балабанова. Маріуполь: МДУ. 2017. С. 56 — 59.

170. Санкції проти Росії Нинішній стан, перспективи, успіхи та прогалини багатостороннього міжнародного санкційного режиму проти Російської Федерації. URL: http://icps.com.ua/assets/uploads/images/files/t_sankcii_rf_a4_ukr.pdf (дата звернення : 21.09.2020).

171. Толстов С. Позиція США і ЄС щодо врегулювання конфлікту на сході України // Journal of International Relations of KNU. 2015. Vol 1, No 43. URL: <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/knu/article/view/2808/2517> (дата звернення : 08.09.2020).

172. Уроки гібридного десятиліття: що треба знати для успішного руху вперед. Київ, 2019. URL: http://dea.edu.ua/img/source/ /Hybrid_10.pdf (дата звернення : 04.09.2020).

173. Шелест Г. “Гібридна війна”. Оцінки стратегічного середовища // Військово-Морські Сили Збройних Сил України. 2018. С. 41.

174. Čížik T. Baltic States - How to React to “New Warfare” in the Context of the Article V? // Slovak Journal of Political Sciences, Volume 17, 2017, No. 2. P. 185 – 201.

175. Menkiszak M. A strategic continuation, a tactical change Russia’s European security policy. OSW Point of View, 2019. Vol.76. October. P. 4 – 62.

176. Hai-Nyzhnyk P., Chupriy L., Fihurnyi Y., Krasnodemska I., Chyrkov O. Aggression of the Russian Federation against Ukraine: ethnonational dimension and civilizational confrontation. Saarbrücken (Germany): LAP Lambert Academic Publishing, 2018. 229 p.

177. Racz A. “Russia’s Hybrid War in Ukraine: breaking the enemy’s ability to resist”, FIIA Report 43, 16.06.2015. URL: http://www.fiia.fi/en/publication/514/russia_s_hybrid_war_in_ukraine (дата звернення : 20.09.2020).

178. The War in Ukraine: Lessons for Europe / ed. Artis Pabriks, Andis Kudors. Rīga: The Centre for East European Policy Studies University of Latvia Press, 2015. 184 p.